



Danerê Rojnameya pêşî ya Kurdî Miqdad Mîthed Bedirxan

# Arman

## Newroza we pîroz be

Hejmar, No: 157

Sibat- Adar  
February- March 1995

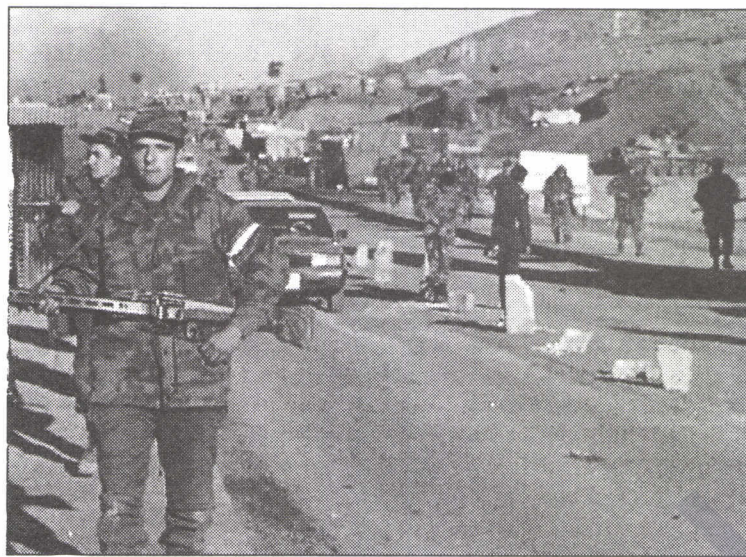
Buha - Price  
20 SKR, 4 DM

### Rojnameya Mehane

## Zaxo di bin postalên leşkerên Tirkan de

Herçiqas berdevkên hukûmet û dewleta Tirkiyê dibêjin ev operasyona me ya leşkerî tene li dijî PKK'ê ye, lê hecim û mezinahiya operasyonê nişan dide ku ev rasterast dagirkirina welatê ye. Şerê xwekujiyê ku di navbera PDK û YNK'ê de heye rê dide ku Tirk bi hêsanî welatê wan dagirkin.

Di berbanga sibeha 20'ê Adarê de dewleta Tirkiyê bi hêzeke mezin ji çar ciyan leşkerên xwe xistin Kurdistanê azad. Dewleta kolonyalîst a Tirkiyê bi F-16, F-104 balafirên fantom û helikopterên kobra kampên PKK'ê yên Bote û Şiviyê bombaran kirin û zêdeyî 35 hezar leşker, tîmên taybetî û bi teçhizatên mezin yên leşkerî bi tanq û top û roketan, bi rehberiya "Koruciyên Gundan" ji Xabûrê, ji Beytüşebabê, ji Şemdîniyê



35 hezar leşkerên dagirker di deriyê Brahîm Xelîl de dikevin axa rizgarkirî

û ji Çukurcayê bi kûrayiya 45 km ketin axa azadkirî. Di vê operasyonê de 33 generalên giregir ji leşkeran re komûtanî dikin û ev operasyon di nava 368 km çargoşe de de diqewime. Li gor hin çavkaniyan pişporên Îsraîlê jî di vê operasyonê de li ba Tirkiyê cî digrin. Nûçeyên ku ji

herêmê tên bajarê Zaxoyê bi temamî ji aliyê leşkerên Tirkiyê ve hatiye dagirkirin û gelek kes hatine girtin û tadayiyek mezin li xelkê tete kirin. Xelkê Zaxoyê di bin endîşeyê de mezin de dijîn.

Dûmahîk: r. 11

### Serê navxwe

## Birîn kûr e derman dûr e

YNK'ê, PDK bi peqandina pirekê tawanbar dikir û PDK jî YNK'ê bi teqandina tirimbêla ku li Zaxoyê hate teqandin û di encamê de 76 kes mirin û pirtir ji 150 kesî jî birîndar bûn, tawanbar dike. Heger ev îddîa rast bin diyar dibe ku herdu alî li hemberî hev hin metodên şerî yên nû bi kar tînin, ku di jîna têkoşîna xwe ya çekdarî de tu cara li dijî dijmin bi kar neanîne



Şerê Kurdkujiyê yê ku li başûrê Kurdistanê rû daye, her çiqas wek şerê cepheyî rawestiyabe jî rewşa şer her berdevam e û tu nişanên ku dê ev şer di demê kurt de bi dawî bê nayên xuya kirin. Erê şerê berfireh nuha nîne lê belê gelek caran li hin deveran şer geş dibe û rewşa ewleyî ya gelê me yê vî perçeyê welatê me roj bi roj xirabtir dibe.

Herçî herdu aliyên şerî, PDK û YNK'ê dest bi vekirina rûpelên

defterên kevn kirine û şerê ragehandinê yê li dijî hev her ku diçe tûjtir dibe û rewşê hîn xirabtir dibe û nuha vî şerî xwe gihandiye medyaya Awrûpayê jî.

Her çend di daxuyanî, belavok û hevpeyvînan herdu aliyên de jî tê gotin ku ev şer şerê nemana kurdan e û divê nebe, lê di pratîkê de şer her berdevam e.

Ne penagirtina 59 parlamentaran di avahiya parlamentoyê de,

ne gefên dewletên hevpeyman ku dibêjin em ê hêza çakûç ji deverê bi şûnde bikêşin, ne gazîya dost û dilxwazên gelê Kurd, ne hewldanên 17 hêzên Kurdistanî û Îraqî û ne jî gefên rejîma Seddam û Tirkiyê heta nuha tu kartêkirin (tesîr) li ser rawestandina şer nekirine. Erê çûna heyeta DYA'yê ya Kurdistanê şer sist kir, lê ranewestand.

Dûmahîk: r.11

## Li Diyarbekirê Navenda Kulturî vebû

Di van şertên dijwar de elaqeyeke mezin ji bo MED-KOM'ê (Navenda Medya ya birêxistina sen'et û kulturê) hat nişandan. Zêdeyî 700 kes di vekirina wê de beşdar bûn.

Berpîrsê MEDKOM'ê Îrfan Çilgin: "Em li benda piştgirî û alîkariya hemû dezgeh û muessesên netewî ne"

Di 25'ê Sibata de li Diyarbekirê MED-KOM (Navenda Medyaya bi rêxistina senet û kulturê) vebû. Li ser navê MED-KOM'ê yek ji danêrê Navendê Îrfan Çilgin bi hêviya ku ev navend "yekîtiya kultura Kurd pêkbîne" dest bi peyva xwe kir. Wî di axaftina xwe de got: "Divê em bi awayekî bi rêxistî, bi rêxistinên demokratîk û kitleyî ve hemû dezgeh û muessesên xwe avabikin. Ev pêwîstiyek e". Di dawiya axaftina xwe de Îrfan Çilgin got: "Di dirêjahiya dirokê de dewletên kolonyalîst bi navê 'mozaîka kulturen' xwestine hebûnên me dejenerê bikin. Dema em dixwazin berê zimanê me, folklorê me, edebiyat, tiyatro, mûzîk û hemû hebûnên me yên kulturî ber bi pozîtîfîbûyîna de biguherînin, em li benda piştgirî û alîkariya hemû dezgeh û muessesên netewî ne".

Piştî axaftinê, hunermendên ku ji çar aliyên welat hatibûn, bi program û muzîka xwe beşdar şad

kirin.

Di vekirina MEDKOM'ê de 700 vaxwende beşdar bûn. Di nav beşdaran de Serokê Baroya Diyarbekirê Av. Huseyin Tayfun, Sekreterê Baroyê Av. Sezgin Tanrikulu, Berpîrsyarê buroya Partî Demokratî Kurdîstan-Yekgirtî li Diyarbekirê, Ahmet Zêbarî, serokê HADEP'ê liqê Diyarbekirê Firat Anil, serokê Herêma 8'an yê DİSK-Genel-İş'ê (sendîka karkirên belediyê) Hacı Yigit, serokê berê yê Rêxistina Tabîban Mahmut Ortakaya, nûnerê TMMOB'ê (rêxistina muhendis û mîmaran) yê liqê Diyarbekirê, serokê DİSK-Genel-İş'ê yê li Diyarbekirê, nûnerê Egitimsen (sendîka mamoste û pîrwerdekan) yê li Diyarbekirê, endamên Komîta Karkir ya HKD û berpîrsyarê rojname Dengê Azadî li Diyarbekirê jî hebûn. Ji nav welat û ji derveyî welat gelek mesajên pîrozbahiyê gihîştine rêvebirên MED-KOM'ê.

## Dewletê Dengê Azadî bi temamî Medya Guneşî jî ji bo mehekê girt

Êrişa dewletê ya li ser çapemeniya Kurd berdevam e. Piştî Ozgur Ulkeyê dewletê Medya Guneşî jî bo mehekê û Dengê Azadî jî bi temamî girt. Di mehekê de dewletê 4 caran avêt ser buroya Medya Guneşî ya Edenê û 4 caran jî ya Diyarbekirê.

Roja 9'ê Sibata dewletê du pirtûkên ku ji aliyê şirketa Çarçira ve hatine çapkirin; "Programa



Dewlet Medya Guneşî mehekê û D. Azadî jî bi temamî girt

YEKBÛN'ê (Partiya Yekbûyî ya Gel a Kurdistanê) û "Belgeyên Kongre Duyemîn ya YEKBÛN'ê -Rapora Politîk, biryar-" 4 seet piştî ji matbaayê derketin, civandin.

Dewleta Tirk di van 3-4 mehên dawiyê de êrişeke tûnd dibe ser çapemeniya Kurd. Dewlet di vî êrişê xwe de tevayî de hemû dezgehên xwe kirine bi rêxistina û hemû riyayî; legal, îlegal muhabîbîne. Ji Sî tematîzebûn û motîfên êrişan diyar dibe ku, ev

êriş bi biryareke giştî û bi zincîra "emr û komûta" tîne meşandin. Navnîşana biryarê jî ne xerîb e: Konseya Ewlekarî ya Tirkiyê.

Êrişê bi bombekirina Ozgur Ulkeyê dest pê kir. DGM'ê (Mahkema Ewlekarîya Dewletê) biryar bi dî biryarê derêxistin, hemû rojname û weşanên Kurdperwer bi cezayên hepsê û yên pera bombardûman kirin. Polîs

Dûmahîk r.11

Çendekî berê, di kanalê televzyoneka şexsî de, munaqeşeyek li ser kiryar, berpirsiyar û sedemên êrîşa li ser xelkê Alewî yê mehella Gaziosmanpaşa ya Istenbolê dihat kirin. Ciwanikeke rojnamevan a Tirk, bi cumleyeka gelek kurt halê ruhîyeta wê civînê û ya siyaseta, rojname û televzyonên Tirkîyê yê vê dema piştî êrîşê da diyarkirin. Ciwanikê got ku " em dibêjin dinya tê guherîn: piçûk dibe, jiyana û pirs û tîkiliyên civakan naverok û awayên global werdigirin, lê di me Tirkan de xwiya ye ku tiştêk bûye global, ew jî paranoaya me ye."

Berdevk û berpirsiyarên partiyên Tirk, siyasatmend û wezîrên kevin û nuh ên ku di programa munaqeşê de bûn, bê îstîsna hemûyan: ji berdevkê Dogu Perinçekî bigire heta yê Erbakanî, bi mutefikî, îdîa dikirin ku pêçîka derva di vê êrîşê de heye. Yunanîstan hema hema ji bo hemûyan destnîşankiriyêke muştêrek bû. Lê jê pê ve di destnîşankirina xwediyê pêçîkê de carna hin dihatin ba hev, carna jî ji hev dûr diketên. Xwediyên pêçîkan ji alî her siyasatmendî li gor mêtî, mantiq û emelê xwe, bi wî awayî dihat diyarkirin ku Amerika, Yunanîstan, welatên Awrûpa, Rûsya, Îran, Sûriyê û welatên Erebyên din, Ermenîstan û Israîl jî bûn hêzên li pişt vê êrîşê.

Gava meriv guhê xwe dida munaqaşeyên televzyonê, bivê ne vê meriv digot: way li wan hemwelatîyên Tirk ên sade yê jî dinyayê bêhay! Gava guhên wan li axaftinên van siyasatmend û berpirsiyaran bû, ne mumkun bû ku neketana xofeka welê ku xwedêgiravî hemî dinyayê xwe kiriye yek û berê xwe daye Tirkîyê ku bi carekê de wê perçe perçe bike û daqurtîne.

Hukumetê bixwe jî piştî êrîşê ji devê Çiller xanimê dabû diyarkirin ku hêzên derva li pişt vê hêrîşê ne û daxwaza wan ew e ku nehêlin Tirkîyê guhertinên demokratîk di nav xwe de bike, da Tirkîyê ji Ewropayê bê veqetandin.

Gelo çima bi hukumet û muxalefeta xwe, dezgeha siyasî ya Tirk bi vî awayî "hêzên derve" destnîşan kiribû? Gelo êrîşkar hatibun girtin û îtîraf kiribûn ku kê ew wezîfa kirê daye wan û bi delîlan ev îtîrafên wan hatibun îsbatkirin? Yan êrîşkar neyên girtin jî delîl li pey xwe hiştibûn ku diyar dikir ku ajanê kîjan welat an kîjan hêza derve ne? Na, tu yek jî nebûbû. Ne

Rojeva Mehê

Mûrad Ciwan

## "Paranoyayêke globalkirî"

delîl hatibun dîtin ne jî qatîlên êrîşkar ên ser hersê qahwexane û pastexaneyeka mehelle hatibûn girtin an keşîfkirin. Qatîlên cî-nayetên her du rojên din diyar bûn; polisên resmî yê dewletê bûn ku li ber çavên hemî dinyayê numayîşkarên mehelêyên ku doza hayjêhebûn û adaletê; daxwaza parastina mal û canê xwe ji dewletê dikirin gulbaran kiribûn.

Ev ne cara pêşîn bû ku bêyî ku tu delîl û belge di destê hukumeta Tirk de hebe, bêyî ku mehkemên dewletê îsbata sûc û sûc-darekî berbiçav kiribin, dezgeha siyasî ya Tirkîyê, sedem an berpirsiyarê bû-yereka navxwe, welat an hêzên derva destnîşan dîke û wekî gunehkarên mezin derdixê ber çavên hemwelatîyên Tirkîyê, wan bi çîrokên bê bîngê û yê jî derew, buhtan û bêbextîyan avakirî dixapîne. Ev bi rastî jî nexweşiyeka psîkolojîk a civakî ya dezgehên dewleta Tirk e ku di riyeka "îrsî" re ji Osmanîyan hatiye wergirtin, di dewra cumhûriyê de wekî çekêkî, di hema hema hemî bûyer an pirs-girêkên civakî de hatiye bikaranîn û îro jî tê bikaranîn.

Hê 150 sal berî niha tevgera "Osmanîyên Nuh" ya yê wekî Mithat Paşa û Namik Kemal û piştê jî tevgera "Jon Tirkan" îdîa dikirin ku pêçîka derva, ya welatên bîyanî di pirs-girêkên miletên Balkan ên bindestên Împaratoriya Osmanî de hene. Wan acizîya xwe li dijî Abdulhemîdê duduyan nişan didan ne ji bo ku çima mafên milî yê wan miletên bindest nade, lê çima ku bi siyaseta xwe, rê vedike hêz an dewletên bîyanî karîbin destên xwe tîxin nav siyaseta û bûyerên hundirê Împaratoriya. Tirkan xebata Ereban a piştî Şerê Cihanê yê Yekem jî bi vî awayî îzah kirin. Piştî avabûna Cumhûriyeta Tirk, serhildanên Kurdan jî bi awayekî welê dan destnîşankirin ku xwedêgiravî bi pîjkirina îngilîzan, Rûsan an komunîstan, carna jî Amerîkîyan

derketine. Dezgeha dewletê, hergav tevgerên çîn û tebeqeyên zehmetkêş, kedkar û bindest ên Tirk û miliyetên din, partiyan çep ên siyasî yê çî legal û çî illegal, heta komeleyên demokratîk bi vî

**Hê 150 sal berî niha tevgera "Osmanîyên Nuh" ya yê wekî Mithat Paşa û Namik Kemal û piştê jî tevgera "Jon Tirkan" îdîa dikirin ku pêçîka derva, ya welatên bîyanî di pirs-girêkên miletên Balkan ên bindestên Împaratoriya Osmanî de hene. Wan acizîya xwe li dijî Abdulhemîdê duduyan nişan didan ne ji bo ku çima mafên milî yê wan miletên bindest nade, lê çima ku bi siyaseta xwe, rê vedike hêz an dewletên bîyanî karîbin destên xwe tîxin nav siyaseta û bûyerên hundirê Împaratoriya. Tirkan xebata Ereban a piştî Şerê Cihanê yê Yekem jî bi vî awayî îzah kirin.**

awayî, wekî maşîkên welat an hêzên derva dan xweyakirin. Îro jî di van numayîşên piştî êrîşê de çima ku hin grûbepîçûkên bermayîyên Marksîst-Lenînîst ên reqeser hene, hukumet bi bêsermiyêke mezin dixwaze vê bike delîlek ku destê derva di vî îşî de heye.

Gelo, ma nabe ku destên welat an hêzên derva di nav bûyer û pirs-girêkên welatê meriv de hebe? Çawa na, helbet her welat jî dizane ku gava hebûn an siyaseta wan li menfaatên hin hêz an welatên bîyanî neyê ew destê xwe dixin nav welatê mirovî, muhawele dikin ku mirovî bikêşin ser xeteka welê ku ligorî menfectedên welatên wan bin. Çawa Tirkîyê bi vî meqsê destê xwe dixê nav welatên din, helbet hin welat jî hene ku destê xwe dixin nav Tirkîyê.

Lê ev nayê wê mahnê ku di hemî pirs û pirs-girêkên Tirkîyê yê siyasî, civakî û dîplomasî de destê derva heye. Nabe ku hema çî sergêjanî li Tirkîyê peyda bibin, berpirsiyarên wê yê siyasî bêyî ku tu tiştî bikin, tu tedbîran bigrin an tu meseleyê çareser bikin, hema rabin bibêjin ku destê

derva di vî meselê de heye.

Wazîfa dewletê ew e ku;

1- Berî her tiştî pirs û pirs-girêkên xwe yê civakî û siyasî bi awayekî heq û adil û li gora berjewendiyên hemwelatîyên xwe çareser bike ku hêz an biyanîyên dîlnexwaz muhawele jî bikin nikarîbin van pirs û pirs-girêkan îstîsmar bikin,

2- Piştê îstîxbarat û dezgeyên xwe yê dewletê bi vî awayî bixemilîne ku karîbin di wextê de bibînin û bizanîbin ka kîjan hêz an welat bi çî awayî, bi rê û saya kê dixwaze destê xwe tîxe nav welatê û di wextê de tedbîran werbigre, rê li ber vî muhawelê bigire,

3- Her bûyer, êrîş an sûcê ku çêbû çî jî alî hemwelatîyan, çî jî ji alî karmendên dewletê, esker an polisyan be di wextê de, zû bi zû, bi belge, delîl û sîcdaran derxe hemberî mahkeman, wan tesbît bike ceza an tedbîra wê çî ye, bi edalet û heqîyê bide, bi hemwelatîyan bide bawerkirin ku zû bi zû li vî welatî kes nikare neheqî û tahdeyîyê li wan bike û eger hat û hinan zîlm an neheqî li wan kir, an êrîş bir ser şexsiyet, hebûn û azadiya wan, hêz û dezgehên dewletê yê berpirsiyar, çî polis û îstîxbarat, çî mehkeme û çî jî hukumet û meclîs be, heq çî be wê bi cîh bikin.

Heke ev bawerî li ba hemwelatîyan çêbibe, kes nikare wan bixapîne û failê bûyerêkê, bi awayekî din nişanî wan bide, wan piş bike û jî bo emelên xwe berê wan bide ser der û doreke din. Çimkî wê hemwelatî îltîfat bi şayêkê nekin û bêjin ku ka rawestî; êrîşkar an sîcdar kî bin wê polis wan bigre, cezayê wan çî be wê mehkeme bide û zerara hemwelatîyan çibe wê hukumet jî butçeya dewletê telafî bike.

A di dewletêkî wiha de, gava dewlet an hukumet tiştêkî jî hemwelatîyên xwe re bêje, ew ê bawerîyê pê bîne. Ne hêz ne jî dewletêka bîyanî nikare di karê xwe yê tevdana hundirê welatê de tu îltîfatê bibîne û wê pûç bibe.

Lê gelo Tirkîyê wiha ye? Na xêr. Hema bala xwe bidin vî bûyera dîmahîkê. Hukumetê û polisê wê, ne qatîl girtine, ne sîcdar tespît kirine, tu belge û kes li ber mehkemê nînin. Lê hukumet jî tê de herkesî xwe bi senaryoyekê ve girtiye û li gor wê senaryoyê herkesî sîcdarê xwe "ditiye". De werin îcar binêrin li ecêbiya vî welatî, li vî tirajediya van hemwelatîyan û li vî kome-diya vî dezgeha siyasî.

Tam jî paranoya.  
"Paranoya globalkirî".

## Kurdîstana Îranê

Li gor daxuyaniya deftera siyasî ya PDK-Î ku di 12-12-1995'an de belavkiriye; du Kurdên ji Kurdîstana Îranê ku berê endamê wan bûn lê nuha ji sê salan û vir de karê siyasî nakin û li Kurdîstana Îraqê dijîn, roja 26.1.1995'an de li qezaya Soran ji aliyê "Hizbullah Şorêşger" hatine girtin û teslîmî Îranê bûne û li girtîxaneyê Êrmiyê hatine dîtin. Lê belê nuha aqûbeta wan nayê zanîn. Daxuyanî jî hemû kesên welatperwer daxwaz dîke ku dengê xwe li dijî vî tawanê bilind bikin.

Navê van kesan ev e:  
Mela Ehmed Xizrî, ji gundê Kanîbidax ku li navçeya Nexedeyê ye, 29 salî, zewicî û bavê zarokêkî ye.

Mecîd Sildozî ji gundê Siyawan ku li navçeya Şinoyê ye, 38 salî û bavê 4 zarokan e.

### YNK'ê bi darê zorê radyoya PDK'a Îranê girt

Li gor beyana Polit-Buroya Partiya Demokrat a Kurdîstana Îranê di 18'ê Adarê de YNK'ê li ser daxwaza Komara Îslamî ya Îranê bi zorê zorê weşana radyoya "Dengê Kurdîstanê" rawestandiye.

### Kongreya 4'em a PSK'ê civiya:

## "Divê pirsê Kurdî bi aşîti û adîlane bê çareser kirin"

Partiya Sosyalîst a Kurdîstanê di navbera 11-17'ê Sibata de Kongreya xwe ya 4'em çêkir. Di dawîya kongreyê de ji raya giştî re beyanek hat belavkirin. Li gor beyanê, kongreya PSK'ê dîr dirêj li ser siyaseta Tirkîyê ya ku li hember gelê Kurd dimeşîne radiweste û tete gotin ku " bi wêran-kirina welatê, bi kuştin û bi xwîn rêtin bi zulm û zorê bi surgûnê mirov nikare bihigêje cîyekê. Divê Tirkîyê bibe welatêkî hev-dem û bi gelê Kurd re li hev bike û mafê û huwîyeta Kurdî nas bike. Riya vî avakirina federasyona Kurd û Tirk e".

Kongreya PSK bangî dezgehên demokratîk, humanîst û organîzasyonên siyasî dîke ku li hember qetlîamên ku dewleta Tirkîyê li Kurdan dîke, bîheng nemînin û gelê Kurd bi tenê nehelin.

## Tirkîyê rojnameyên Ewropî boykot dîke

SWÊD- Wezareta Tirkîyê ya Karûbarên Derve ji ber nûçe û komantarên krîtîk li ser pirsê Kurdî û politikaya Tirkîyeyê ya li dijî Kurdan nivîsandiye, boykota reklaman daye ser çend rojnameyên bi nav û deng yê Ewropî. Di nav van weşanan de rojname Swêdî Göteborgs-Posten (ji alî tirajê ve di nav rojnameyên sibê ya duyem e), rojname Hollandî de Telegraaf û kovara Almanî Stern û kanaleke TV ya Ewropî û RTL e jî heye.

Li ser vî yekê yek ji berpirsiyarên redaksiyona derve ya kovara Sternê Andreas Hallaschka got: "Ev şerefeke mezin e ji bo me ku em ji alî dewleta Tirkîyê ve tînen boykotkirin".

### Armanç

Rojnameya Kurdî ya mehane/Monthly Kurdish Magazine

Redaksiyon: M. Elî, Hesen Mizgîn, Mirza Bextiyar, Lewend Firat, S. Rêving, M. Lewendî, N. Elî  
Redaktorê berpirsiyar: M. Elî, Berpirsiyarê beşê Dimilkî: Malmîsanîj,  
Berpirsiyarê rûpelên edebî: Ehmed Huseynî

Utges av: Kurdîska Demokratîska Arbetarunionen  
Aboneti/Prenumeration: Abonetiya Salekê, Li Skandinaviya: 250 SKR, Maqam/Myndigheter: 450 SKR, Li Ewropaya: 60 DM. Li derveyî Ewropaya: 50 \$.

Anons/ilan: niv rûpel/en halvîsidan 2500 SKR  
Telefon: 46-8-803135 Fax: 46-8-801825 Postgîro:4972255-6  
Adres: Box: 152 16  
161 15 Bromma/Sweden

ISSN: 0348 7385

# Encama anketa me

Xwendevan û aboneyên me e-laçeyê mezin nişanî anketa me dan. Ji Libyayê heta Lubnanê ji Qibrisê heta Kazaxistanê ji Îranê heta Îngilistanê û Awûstralyayê, xwendevan û aboneyên me, lê piranî jî yê Swêdê anketa me tijî kirin û di wexta xwe de ji me re şandin. Ev jî nişan dide ku di navbera Armançê û xwendevanên wê de danûstendinê beramberî hene.

Di rojnamegeriyê de danûstendinê beramberî yek ji bingehîn tîkiliyên di navbera redaksiyon û xwendevanên de ye. Mahna vê tîkiliyê ew e ku redaksiyon nêrîn û dîtinên xwendevanên xwe de di riya başbûn û mukemalbûna rojnameyê de bi kar bîne û dîsa ji wan re bi riya rojnameyê paşve bişîne. Anku rojname ji aliyekî zanyarî û agahdarî dide xwendevanên xwe ji aliyê din jî ew bi-xwe hin haydarî, agahdarî û pêşniyaran werdigre. Bi saya van danûstendinan rojnameyek kêmasî û lawaziyên xwe dibîne û daxwaz û "giliyên" xwendevanên dibihîse.

Di rojnamegeriyê de danûstendinê beramberî yek ji bingehîn tîkiliyên di navbera redaksiyon û xwendevanên de ye. Mahna vê tîkiliyê ew e ku redaksiyon nêrîn û dîtinên xwendevanên xwe de di riya başbûn û mukemalbûna rojnameyê de bi kar bîne û dîsa ji wan re bi riya rojnameyê paşve bişîne. Anku rojname ji aliyekî zanyarî û agahdarî dide xwendevanên xwe ji aliyê din jî ew bi-xwe hin haydarî, agahdarî û pêşniyaran werdigre. Bi saya van danûstendinan rojnameyek kêmasî û lawaziyên xwe dibîne û daxwaz û "giliyên" xwendevanên dibihîse.

**Di Armançê de cara pêşîn tu kîjan nivîsê dixwîni**  
 % 46 quncik % 42 nûçe % 12 babetên din

**Li gor te di Armançê de babetên ku kêmasiyên wan hene çi ne?**  
 ilim û teknîk % 23 pirsên civakî % 41 huner % 18 yên din % 18

**Nivîsên ku bi te ne balkeş in**  
 nûçe % 23.5 edebiyat % 16 lêkolîn % 12 quncik % 16 hevpeyivîn % 11 dimilî % 20 yên din % 1.5

**Zimanê wê çawa ye?**  
 sivik % 13.8 giran % 6.9 normal % 76.9

**Mîzanpaja wê çawa ye**  
 xweş % 20.8 normal % 62.5 nexweş % 11

**Emrê te**  
 di navbera 15-25 % 8.3 di navbera 25-40 % 55.5 li ser 40 salî % 33.7

**Xwendina te**  
 Di bin lîsê % 11 Lîse % 23.6 Unîwersîte % 61 yên din % 4.4

**Zimanê te yê malê çi ye?**  
 Kurmancî % 80.5 Dimilî % 6.9 Soranî % 8.3 yê din % 4.3

**Armanca ji te re tê ji bilî te çend kesên dixwînin**  
 kesek % 43 du kes % 26 ji du kesan zêdetir % 26 tu kes % 5

**Tu dixwazî di Armançê de li gel Kurmancî û Dimilî carna Soranî jî (bi latînî) hebe**  
 Erê % 80.5 Na % 15 Erê, lê bi tîpên Erebi % 1

**Nivîskarên tîn xwestin**  
 Herçiqas di pirsê de qesta me ne nivîskarên ku tim di Armançê de dinivîsin bûn jî gelek xwendevanên navê nivîskarên Armançê jî nivîsîne. Li gor rêzê ev in: Mûrad Ciwan, Mahmûd Lewendî, Zinarê Xamo, Reşo Zîlan, Ahmed Huseynî, Mehmet Uzun, Malmîsanij ...

**Bi giştî çawa ye**  
 baş % 65 normal % 4 bi pêşniyarên cûda % 31

Pêşniyar ev in: Divê dijîtiya nivîskarên neke. Divê objektîv be. Di bin tesîra partiyekê de nebe. Cî bidin nivîskarên din. Nivîs dirêj in. Divê wêne û karîkatur zêde bin. Quncikên jin û xortan hebin.

## Leyla Zana ji bo Xelata aşî ya Nobelê pêşniyar kirin

Şeş parlamenterên Norweçî yê ji partiyên cûda, Leyla Zana wek namzeta Xelata Nobelê pêşniyarî komîteya Xelata Nobelê kirin. Rojname û telewîzyonên Norweçê li ser vê bûyerê rawestiyên, behsa Leyla Zana û rewşa Kurdan a li Tirkîyeyê kirin. Her weha li gor rojnameya "Rogaland Avis" a Norweçî (15.2.1995) heyetek ji parlamenterên Norweçê ku ji Kîrstî Kolle Grondahl, Kacî Kullman Five (Serokê Partiya Rast) û Kjell Magne Bondevik (Serokê Partiya Gel a Xiristîyan) çûye Tirkîyê û di vê çûna xwe de li gel konsolôsê Norweçê li Tirkîyê Svein Ole Saether di girtîxaneyê de çûne serlêdana Leyla Zanayê û jê re dane xuyakirin ku wan ew ji bo Xelata Nobelê

Şeş parlamenterên Norweçî yê ji partiyên cûda, Leyla Zana wek namzeta Xelata Nobelê pêşniyarî komîteya Xelata Nobelê kirin. Rojname û telewîzyonên Norweçê li ser vê bûyerê rawestiyên, behsa Leyla Zana û rewşa Kurdan a li Tirkîyeyê kirin. Her weha li gor rojnameya "Rogaland Avis" a Norweçî (15.2.1995) heyetek ji parlamenterên Norweçê ku ji Kîrstî Kolle Grondahl, Kacî Kullman Five (Serokê Partiya Rast) û Kjell Magne Bondevik (Serokê Partiya Gel a Xiristîyan) çûye Tirkîyê û di vê çûna xwe de li gel konsolôsê Norweçê li Tirkîyê Svein Ole Saether di girtîxaneyê de çûne serlêdana Leyla Zanayê û jê re dane xuyakirin ku wan ew ji bo Xelata Nobelê

pêşniyar kiriye. Piştî hevdîtîne parlamenteran dan xuyakirin ku wê kartêkirinek (tesîrek) mezin li ser wan kiriye.

Heyetê di vegera xwe de hin çalakî pêk anîn, wek li dij derketîna firotina çekên Norweçî bo Tirkîyeyê. Wan dan xuyakirin ku Tirkîye van çekan li dijî gelê Kurd bi kar tîne.

Her weha li gor rojnameya "Arbeiderbladet" a Norweçî, dewleta Norweçê di van sê salên dawî de di navbera 80-100 milyon kronên Norweçî çek firotine Tirkîyeyê.

Serokê Partiya Çep a Sosyalîst Erik Solheim, hukûmet rexne kir û daxwaz kir ku firotina çekan bo Tirkîyeyê bête rawestandin.

Şores Firat/Norweç



Leyla Zana

## NEYNIK

### Têkoşîna bê şîddet

Çirûsk

Meteloka Fransî "Ou force, raison n'a pas de lieu" bi Kurdî tê ve manê "li ku zor hukum dike, li wir cihê hiş tune ye". Gelê Kurd 70 sal berê jî di vê neçariyê de bû. Wê demê pirs wek ya îroyîn bû ka meriv li dij tevkuştinê ordiya Tirk çawa dikare xwe ragire. Serhildanên çekdar yê ku ji sala 1925'an û vir de pêketin bi tevayî şikestin. Şerên hebûn û mayîne bûn, kirinên parastina meşrû bûn. Bi vî awayî jî têkoşîna rizgarî li beşên din yê Kurdistanê berdeham kir. Ji sala 1984'an de li Bakur jî dîsa serhildaneke çekdar bi qalibê şerê gerîla heye. Çek ji Kurdan ra pêwîst bûye wek nan û av. Wextê guftugoyên li ser vê yekê tunebûye. Dîsa jî wek gava pêşîn dixwazim li ser şerê çekdarî; derheqê hîmên wî yê mafê gelanî, yê dadmend û derheqê bîkêrhatina wê bisekinim. Piştra ezê li ser alternatîfan rawestim.

Biryara 3103 ya Civîna Giştî ya Neteweyên Yekbûyî (12.12.1973) wiha dibêje: "1. Têkoşîna gelên li bin destên dagîrker û biyanî û li bin rejîmên nijadperest ji bo pêkanîna mafê wî yê bixwe-biryardan û serbixweyî adîl e...". Lêbelê pîrsa berjewendî û feydê şerê çekdar tişteki din e. Ji Şerê Dinya yê Duyem û vir de hema hema qet şerêki gerîla tunebûye ku bi rastî gihîştîye armançên xwe. Heke şerê gerîla wek li Vietnamê bi serket jî, paşê di warê siyasî de binketîye.

Li ser şerê gerîla yê PKK'ê Îsmail Beşikçi wilo dinivîse: "Gelê ku di nav tîrs, panîk û xofê de ma, yê ku xwe tewand, yê ku hat tirsandin û bawerîya wî bi xwe tunebû; vegeriya jînê, xwe rakirîye û doza mafên xwe kirîye(1)". Li ba vê encamê yê din ew e ku dewleta Tirk ji ber şerê gerîla ket krîza aboriyê. Dawiya dawî pîrsgerêka Kurd tenê bi riya siyasî dikare bête çareser kirin. Ji lewra divê tevgera rizgariya Kurd jî riyên nû bibîne. Dîroka dinyayê diqire ku em guh bidin wê.

Mahatma Gandhî bi riya ragirtina bêzorê berê Hindistanê da serbixwebûnê. Prensîbên wî yê xweragirtina sivilî û "hevkarînekirina li gel Îngilistanê" di forma meşên protestoyên mezin, provakasyon, girevên giştî, dukan û kargehên girtî, boykotên bacan hwd bûn. Bi vî awayî gelê Hindî ji Îngilistanê û dinyayê re "Yekbûn, zebt û xurtî(2)" nişan dan. Belam Gandhî li ser vê yekê got: "Heke gerek be ku di navbera tirsolî û zorê de hilbijartinê bikim, min ê jî zorê ra biryar bidaya (3).

Martîn Luther King jî di têkoşîna xwe ya li dij nijadperestiyê de bêzorî wek aleta siyasî hilbijart, ji ber ku: "Ttari ji tariyê nikare birevê tenê ronahî zora tariyê dibe (4)". Stratejiya wî bi vê şîroveya ha kifştir dibe: "Bingeha parastina me ew e ku li hember her hereketek zorê li dij bitenê reşîkek, bersîva me dê ew be ku bi hezarên din hene di şûna wî de wek goriyên potansiyel amade ne. Her cara ku mamostaye ji kar têderxistin, çimkî wî bi gemaşî ji bo edaletê kar dikir, divê bête xuyakirin ku dîsa pêwîst e 4000 yê din jî ji kar benderxistin. Çaxa ku zordar mala reşîkekî bombebaran dikin, divê ewana bizanin ku gereke 50000 malên din bêtin teqandin. Ew yekbûna dînamîk, ew daxwaza êşîşandinê û ew redkirina tolê dê di demeke kurt de bibe encama ku zordar ji metodên xwe şerm bike (5)". Gandhî jî xwest ku "gelê Îngilîzî bê zor qanî bike ku nehaqî li gelê hindî tete kirin (6)". Çapemeniya navnetewî ji bo xebata herduyan alîkareke bingehîn bû. Dewletên biyanî jî ber ku nedikarin rû li zora dijmin badin û bédeng bimînin, dest bi rexne û gazindan kirin.

Belam mînakên di yê nû jî hene. Di 9.11.89'ê de slogana "xelk em in zor tune" Diwarê Berlînê hat hilweşandin. Bi şeweyê hêmin li hemû bajarên girs ên Komara Almanya Demokratîk bi sed hezaran derketin kolanan, beşdarên meşan roj bi roj bêtir bûn. Mixabin mînakeke bervajî jî heye ku çendekê berê qewimî. Rabûna 500 000 xwendekarên Çînî ji bo reforman jî bê zorê bihurî, lêbelê wêneyên bi-hara 89'an li Meydana Tienmenê dema tanq û leşkeran êrîşî koma mezina bêçek kir û bi hezaran kes hatin kûştin ji bir dike. Ew rapêrîna bizorê binket, belam Çîn bêgav ma û îro derbareyî siyaseta xwe ya derve û aborî ya xwe ji bo rojavayê vedike.

Niha mirov dikare ji bo têkoşîna Kurdan ji wan tecrûbeyan çi fêr bibe? Di rojavayê Tirkîyeyê de bi milyonan Kurd dijîn, bitenê li Îstembolê jî sê milyonan bêtir in. Bêguman ji bo hereketên protestoyên hêmin ew potasiyeleke pir mezin e. Di ser de jî çapemeniya navnetewî di şarên mezin ên rojava kom bûne. Hewce ye ku xwe ragirtina bêzorê bi forma protestoyên mezin, grevên giştî hwd. li bajarên mezin ên rojava bêne meşandin. Îro tişteki ku gelê Kurd winda bike nema ye. Divê xelkê Kurd ji rewşa xwe ya pasîf derkeve ku ew tete de tete temirandin, tirsandin û herdem di revê de ye. Çawa ku gelê Hindî li hember kedxwariya Îngilîzî têkoşî, çawa ku reşîkên Amerîkayî li hember nijadperestiyê xebat kirin, wiha jî divê ku gelê Kurd li hember jenosîd û etnosîda rêjîma Tirkîyeyê bi riya bêzorê xwe ragire. Êdî em bi gotina "xencer bira ye, tifeng pîsman e" pêşve naçin. Hepiskirina parlamenterên DEP'ê jî gelek bûyarê di yê dema dawî bêtir bala dinê kişand û piştgiyê mezintir peyda kir.

Lê gava meriv li peyvên Martîn Luther King diram e, çend parlamenteran çewt reftarkirin, çimkî li şûna ku tenîşt bi tenîşt bi protesto û piştgiyê cezayên herî giran pejiwandibana, yek çendek berê jî DEP'ê derket hin jî revîyan derveyî welêt. Egera mafê Tirkîyeyê derheqê azadî û edaletê cezayên girtî geh û îdamê ferman dike, hingê cihê jin û mîrên qenc û durîst zindan û sêdare ye.

Çavkanî:

- 1) Îsmail Beşikçi: Devletlerarsı Sömürge Kürdistan, r.69
- 2) Louis Fischer: Gandhi, r. 83.
- 3) Vom Geist des Mahatma, Fritz Kraus 1957
- 4) Martin Luther King, Steven B.Oates, r. 498.
- 5) King's speech published in phylon 1957, r. 25-34
- 6) Louis Fischer: Gandhi, r. 127.

## RAMANÊN RAMANWERAN

## Ji trajediya 1991'an sê wêne

Piştî ku min pirtûka Susan Francis ya bi navê "Cihekî xwe veşartinê nîne" xwend, min biryar da ku çend wêneyan ji pirtûka wê, ku wê li Kurdistanê ji trajediya 1991ê bi çawê xwe dîtine û bihîstine, wergerînim. Susana ciwan û evîndar bi xwendevanekî Îraqî re dizewice û li pey mêrê xwe Ezîz diçê Îraqê. Gava Saddam êrişê dibe ser Kuweytê, Susan û mêrê xwe biryar didin ku ji Îraqê birevin. Di pirtûka xwe ya "Cihekî xwe veşartinê nîne" de Susan behsa reva xwe û ya bi sedhezaran penaberên Kurd dike.

Mebesta min ew e ku çawa hewqas êş û derdên ku hatine serê gelê me bi van wêneyan bidim xuyakirin. Ji aliyekî di ve jî ku çawa em Kurd û bi taybetî hêzên siyasî û serokên wan bi hesanî dikarin hewqas êş, derd û kulan ji bir bikin, dersan jê wernegrin. Lê bi ser hewqasî de jî rabin bi hev bikevin û dilê dijmin li xwe rihet bikin. Ji bo dîsa were bîra me!

ZÎWER HACO

## WÊNE 1

Ew çend roj bûn benzîna tirimbêlê nemabû û imbara me ya xwarin û vexwarinê têra çayeke ku hinavê me yên jehirdayî germ bike dikir an nedikir. Birçîti û tihnan hinavên me li hev dixistin û nexweşiyê û jehriyê êş hîn zêdetir dikir. Ez kêliyê di bin kincên şil û giran de li ser xwe geriyam, li hawîrdor mirovên birçî, westiyayî, bê taqet li ber mirinê, yan mirî xwe avêtibûn kêlekên rê. Min xwe ji awirên wan vedida, lê di bin çavan re min çavê xwe li kesekî ku tiştekî were xwarin û vexwarin jê pars bikim digeriyan. Bi min re serbilindî û quretî nemabû. Ji bo bidestxistina pariyekî nan ji mêr û zarokên xwe yen nexweş re min dikarîbû her tiştî bikim.

Bihna pîsî û laşên genî firmikên mirov dadigirt û dilê min dixeland, lê tiştekî ku di hinavê min de hebe ku ez verêşim nebû. Hin kesian ji çuqliyên şil û ter agir dadabûn û dixwestin avê bikêlin yan jî hinek xwarinê

germ bikin. Hin kesian jî gava çav bi min diketin ji ber ku ez biyanî bûm ji qehr û kîna dilê xwe qir dancê min û li pey min tif dikirin. Lê êdî min nema guh dida û ne xema min bû.

Min berê xwe dida ku derê, min bi sedhezaran mirov didîtin, di nav heriyê de weke pêlên deryayê li nav hev diketin, di bin çend tew kinc û betaniyên şil de ji ber barana bê sekin piştî wan tewiyabû û bi heriyê û gemarê hatibûn seyandin. Mirov digot jiyana dike ji wan were mijtin û kesekî li ber xwe bide nebû. Tu hêvî nemabû. Kesî were bi me ve nebû. Em li hêviya ku laşên me xwe bisipêrin û ji êş û derdan aza bibin mabûn.

Ava jehirdayî ya ku ji çiyê diherikî û tevli baranê dibû û her tişt dikire çirav bi hezaran mirov jê nexweş diketin. Mirov di kû re diçû dikete nav golên pîsî yên sozerî, ji ber ku nexweşên bê taqet ji wan nedihat dîr bikevin û xwe bidin kêlekên da xwe rihet bikin û pîsiya xwe binax bikin. Hin malbat ji wan ne dihat miriyên xwe veşêrin, ew li cihê ku ji birçîti,

westan û bê taqetî diketin yan jî ji serma di xew de diqufilin, dihiştin.

Mêrê min Ezîz û zarok jî bi zikêşê ketibûn û çime ez hîn neketibûm jiber ku ji çaxê em berî heftiyekê ji Suleymaniyê reviyabûn xwarin bêje bi devê min neketibû. Min texmîn dikir ku çend seet ji Ezîz re mane ku bîmire. Min tehamula ramana wendakirin û tenhayiyê nedikir, lê êdî hêsirên min jî nemabûn. Min li nexweşên tagirtî dinerî û bawer nedikir ku ezê bikaribim dom bikim. Lê çareyêke din nebû.

Me ji kesên di pey me re reviyabûn dibihîst ku leşkerên Saddam bê rehm û bê sînor kesên ku şûnde vedigeriyan îşkence dikirin û dikuştin. Digotin leşker bi pêş ve tê û di riya xwe de gund û bajarên wêran dike û dişewitîne.

Ezîz di jiyana xwe tevî de rojê pênc caran nimêj dikir, lê îro bi ser ku roja îne bû jî dev ji nimêjê berdabû. Wî baweriya xwe bi Xwedê jî wenda kiribû û bê wê jî min nizanibû ewê çawa liber xwe bide. Êş û kulan cihê baweriya nehiştibû.

Ezîz got : "Gava hewqas tiştên xerab biqewimin, ez ê çawa baweriyê bi Xwedê binim?"....

## WÊNE 2

"...Li vî welaî li ser van çiyaran şer ne bi tenê di navbera çekdaran de ye." Şevê Osman ji me re diaxivî. "Leşker gava êriş dike berê xwe dide sifilan, ji ber ku em li ber lep û destên wan in û bi hesanî ji heq me derdikevin. Rehm di zikê wan de nîne. Ji çaxê ku tê

bîra min karê me ev e, her bi vî rengî bûye. Ezê ji we re bûyereke bibêjim. Sala 1969'an leşker êrişî ser gundê Dokan kir. Jin, zarok û kal revîn navsera çiyê û ji ber top û bomban xwe di şikeftê de veşartin. Gava ew di taristana şikeftê de ji tirs û serma dilerizîn, leşker gund dabû ber topan, dişewitand û wêran dikir. Di pey re hatin ber devê şikeftê û ji qurmê daran agirekî mezin di devê şikeftê de dadan û benzîna berdan ser wan." Min dît çavên Osman tijî hêsir bûn, sekinî da ku bihna xwe vede, mirov digot qey werisek di xenaqa wî de ye. Di hate ber çavên min wê kêliyê, dayik bi çî dihesiyan gava zarokên xwe ber bi sîngên xwe ve dişidandin û guhdarî xirecira li ber devê şikeftê dikirin, bê ku mefêra wan hebe tiştekî bikin.

"Leşker agir berda koma daran," Osman domand. "û tîfing berdidan devê şikeftê da kes nikaribe bireve. Xelkê ji çend kilometran ve dîr dengê qîrîna jin û zarokan dikir, gava ku ew hêdî hêdî dihatin biraştin. Şêst û heft kes di şikeftê de bûn." Osman dîsa sekinî da bihna xwe vede, çavên wî weke du perengan sor dikirin, tijî hêsir bûn û bi piştî destê xwe ziwa dikirin.

## WÊNE 3

Piştî azadkirina bajarê Suleymaniyê eşq û şahiya serkeftinê çend rojan dewam kir. Leşker û polisên ewlekariyê yeko yeko dihatin zeftkirin. Gelek ji wan jî kuştî, serjêkirî li kuçan avêtî bûn. Laşê serêkê wan li meydana bajarê daleqandî

bû. Bê guman gelek ji wan xwedî gunehên mezin bûn û gelek neheqî li Kurdan kiribûn.

Bi rastî rehma pêşmergan li ser leşkerên dîl ji ya wan bixwe bêhtir hebû. Çek û solên leşkeran ji wan hatibûn girtin û li nav bajêr pars dikirin.

Rojekê em li nav bajêr ji xwe re digeriyan, me dît komek Kurd hev û din girtine û li avahiya ku berê cihê serokatiya Partiya Baasê bû, digerin. Em jî derbasî ba wan bûn. Em ji odeyekê derbasî yeke din dibûn, bihna mirinê tevli ya şewatê dibû û pozê mirov tijî dikir. Dengê mirovekî dihat, digot: "Sih-çil kes davêtin ve oda teng û ew di nav pîsî de bê ronî, bê av û bê xwarin dihiştin." Diwar bi tenî bûn, di xwînê de mabûn. Hin hepsiyan navên xwe û mesajên weke "min ji bîr nekin" di dîwêr de kolabûn.

Li cihekî din, li meydana avahiye me tirimbêlek di rengê ereba nexweşan de dît, çend kes li ber sekinî bûn û temaşê dikirin. Bincilikên jinan bi xwîn û qetiyayî di erebê de û li derdorê wê daleqandibûn. "Ev çi ye?" Min pirsî. Dengêkî ji nav komê bersiv da: "Gava keç û jinên ciwan îşkence dikirin, ev tirimbêl bi kar danîn." Dengêkî din hat û got: "Keçên ciwan ji bo kêfa serokên xwe digirtin."

Ew keçên ciwan di nav destê îşkencevanan de di çî halî de bûn, ku li piştî diwarên stûr dîrî de û bavan, dîrî hevalan ji îşkencevanên wan pêve kesekî dengê qîrên wan nedibihîst dihatin ber çavên min.



## Newroza we pîroz be

## Nameyek ji Bircên Amedê \*

Biranca,

Belê, Newroz îsal ji salên berê guhertî hat pîrozkirin. Çend meh berê Belediya Diyarbekirê li ser daxwaza rûniştvanên Amedê biryar dabû, da ku Newroz bi şeweyekî dewlemend bête pîrozkirin. Vêca ez dê li gorî ku zimanê min bigere, taqeta min ya nivisîna dest bide, ji we re şahî û şeweya pîrozkirina Newroza îsal binîm zimên. Bi nivîsê, bi peyvan li berçavaxistina şahiyên Newrozê bi hemî xweşî û rengan di vê namayê de dijwar e. Lê ji ber xusûsiyeta namenivîsîna van rêzên han dinivisim. Heke paşê wextê we hebe û hûn li filmên şahiyên Newrozê temaşe bikin, hûn dê têbigihin mebesta min çi ye.

Ez dixwazim şahî û pîroziyên ve rojê di bin çend xalan de nîşan bikim. Li vir ev tiştên, ez dê ji bo we binim ber çavan ne yên ku tenê min bi xwe dîtine, herweha şahiyên ku li cihên din çêbûne ji bi riya hevalên xwe ez dê ji we re diyar bikim. Bê ku dirêj bikim û serê we biêşînim, de ka werin em bi hev re rasterast herin temaşeya operaya Memê Alan.

## Êvara Newrozê

Êvara Newrozê, piştî ku tariyê erd hilçini, di saat heştan de, li navenda (xanî) tiyatroyê Operaya Memê Alan dest pê kir. Li salonê cihêkî tenê ji vala nemabû. Li gel ku navenda tiyatroyê cihêkî mezin e jî, cardin mirov dil dikir ku saloneke mezintir dê çêtîrbana. Ji ber ev cara yekemîna bû ku Destana Memê Alan li bajarê Amedê bi awayekî rêk û pêk li pêş çavan mîna tabloyeke rengîn ku hunermendek rengên xwe li ser tabloyê bi sebir û diqet bi cih bike dihate vejandin.

Herçiqas Êvara Newrozê bi sedan kes li ber deriyê navenda tiyatroyê, ji bo ku bilêtek bi dest bixin civiyar jî, çî mixabin hêviya wan bi cih nehata. Ji xwe bilêtin ve şevê du meh berê xilas bûbûn. Dihate gotin ku vê carê peyayên bazara reş, reşfiroş bêkar mabûn.

Ez pir dilşikestî me, ji ber ku ez nikarim ve Operayê bi nivîsê, bi hemî huner û xweşiya wê û di wexta temaşekirinê de ew hestên bi mirovî re peyda dibin, binîm zimên. Lê belê gava mirovî temaşayî operayê dikir, mirov diçû dinya û jiyaneke din. Li wê dinyayê mêr hebûn, bi xof û heybet bûn. Jin hebûn bi rindiya xwe hûrî(melek) bûn. Mirov geh li beheştê geh li dojhê bû. Geh li xewnên şîrî, geh li zindanê bû. Xewn û xeyal, tirs û heybet, mêranî û bêbextî, qencî û nerindî, hejarî û dewlemendî, hevaltî û neyarî, evîndarî û kindarî, bi kurtî te digote mirov birek ji dîroka însaniyetê dijî. Hemî ev şeweyên tabloyan li ber çavên mirovî şikil digirtin û dihatin guhertin. Bi rehetî ez dikarim bêjim ku rihên dengbêjên me yên koçkirî şa bûn. Dengên hunermendan pêl bi pêl, di nav gelî û newalan, di ser çiyar ne li ezmanê welatê me bi çar aliyên ve xweşî û şadî belav kir. Dibêjin, îşev li ezmanê çiyayê Agrî, stêrka Ehmedê Xanî

ji her şevê bêtir şewq dida. Gelek kes kelegirî bûn. Keçên ciwan ji ber evîna Mem û Zînê di wê salona tarî de bihar û payz bibir anîn. Xortên ciwan ji wan ne kimtir bûn. Heke dest bida dê gelek ciwanmêran êriş bibrana ser sehneyê ji bo tohildana Memê. Belê, mirov nizane di te-maşa ve operayê de çi his bi temaşevanan re peydabûn. Tenê Xwedê û hisdarên me dizanin kîjan hest di ruhê wan de vejayan...

Êvara Newrozê televîzyonê ev opera dîrek nîşan dida. Kesên ku nekaribûn biçîne temaşe qîma xwe bi televîzyonê anîn. Lê divê bête gotin ku piştî bidawîbûna operayê, vê Êvara Newrozê temaşevanên operayê, bi xeyalên cûr bi cûr xwe berdan nav tarîtiya şevê. Her mirovek bi xeyal û hêviyên xwe, bi raman û daxwazên xwe kêfxweş an xemgîn...

Helbet pîrozkirina Newrozê ne tenê bi operaya Memê Alan di hate pê. Piştî operayê li ser daxwaza hin hevalan em li helikopterekî siwar bûn da ku em gerekê li ezmanê Diyarbekirê pêkbînin û fekin, ka di vê şeva tarî de ji bilindahiyê bajêr çawa xuya dike. Li min bibihurin. Ez dizanim taswîreke tê nahête pêş. Lê wek min berê jî gotibû ez dê hewl bidim da ku bi kêmasî dîmekê li ber çavên we biafirînim heke ev dîmen pîr rengîn ne be jî.

## Li Esmanê Amedê

Belê, em bi helikopterê di tariya şeva Newrozê de li ezmanê Diyarbekirê digerin. Ji siûdê me re, tu ewrek li ezman naxuyê. Şeveke çîksayî. Li ezman stêrk bi hemî xweşiya xwe li me temaşe dikin. Ji her şevê zêdetir bi ronahî ne. Tu dibê qey ew jî îşev Newrozê bi me re pîroz dikin. Ji jor de em temaşe dikin, bajar di nav rengan de ma ye. Ma gelo ev heftreng e, di vê şeva tarî de xuya dibe?! Na na. Ev heftrenga me ye. Heftrenga Newrozê ye. Belê, gava em nêzikî li bajarê Amedê ye kevin, burcên li bajêrpêçayî dikin, bi xweşiya dîmena xuyayî mirov dikeve nav xeyalan. Bircên Diyarbekirê seranser hatine xemilandin. Ronahî wek avê diherike. Bircên rengîn li ber çavên mirovî şiklên pîrcûre distînin. Carina wek keziyên hunandî yên Xeca li çiyayê Sipanê dihêne xuyakirin. Heger mirov hay jê nebe ku di helikopterekî de ye, bê guman mirov dil dike xwe ji jor berde nav ve daristana keziyan... Bi tevgera helikopterê îcar wêneyeke din dihê vejîne. Bircên Amedê kofiyên jinên kurdan dihinin ber çavên mirovî. Ev kofiyên rengîn, bi zêran xemilandî xuya dibin. Amed li ber çavên mirovî dibe wek jineke bedew, ku di tariya şevê de dilive. Avahiyên

bilind, keziyên hunandî, bircên belek tabloya hunermendê tamam dikin. Dilê mirovî bi pêl(ke)l dibe, gembûna canê mirovî bihêzgerîna xwînê dixê bîra mirovî. Em li ezmanê Amedê, bi dilekî germ li dilê bajêr temaşe dikin...

Li rojhelata bajêr çemê Dicle diherike. Ji ber ronahiya bajêr, dema mirov ji jor mêze dike, dibîne ku Dicle bi şeweyeke din diherike, ronahiyê ava Dicle guherîtiye. Ji pêl û herikandina avê nebe ez dê bêjim ew ne Dicle ye... Agirê Newrozê li ser burca bakur ya herî bilind bi hemî pîroziya xwe ber bi esmanan pêl dide. Tu dibê ji bo rizgarbûna Memo, Tacdîn xaniyê xwe şewitandîye. Êdî Dehak li ser siniya ber xwe kakilên gûzan nabîne. Agirê Newrozê nema gozerê (dara gozê) tenê di-

bûn. Te di go qey mêrgên zozanan yê Serhedê ne, bayeke sivik ve deryaya gul û kulîlkan dihejine. Xelkê bajêr li kêlekên rêyan temaşeyî wan dikir. Hin caran bi tililî û çepikên xwe ew jî beşdarî govendê dibûn.

Piştî grûbeke govendê grûbên tiyatroyê yê pêkenînê derdiketin. Herçî bi derketina van komikan zarok gelekî kêfxweş dibûn. Zarokan bi hewar û qêrîn dixwest li ser milên mezinên xwe temaşeyî wan komikên qeşmeran bikin. Bi rasî wan grûbên pêkenînê jî kêfêke cuda didan ve rojê û ji ser kêfa zarokan re tiştêkî tunebû. Zarokan bi gulvedanek rengîn kêf dikir û dikeniyan...

Piştî demekê ew grûbên govendê, hemî gihastin meydana Şêx Seîdî. Li wê derê serokê belediye



hêle. Li esmanê Amedê fişekên hewayî diteqîn. Belê, bi rengên guhertî li esmanê bi fişekên hewayî "Newroz Pîroz Be" di hête nivîsîn. Li bin ezmanê Diyarbekir di vê şeva tarî de gelek tişt xuya dibin... Ez serê we neêşînim.

## Roja Newrozê

Wek hûn dizanin roja Newrozê em kar nakin. Cejn e. Piştî taştê em çend heval bi hev re derketin nav bajêr. Me go ka em binêrin di vê roja xweş de Diyarbekirî çawa Newroza xwe pîroz dikin. Me berê xwe da nav bajêr, bajarê qedîm. Li gel ku ne pêwîst e ez bêjim jî, lê rûniştvanên bajêr bi cilên xwe yê neteweyî rengêkî din didan ve rojê. Li ser rîya xwe em pê hesiyar ku di nav bajêr de trafik rawestayê. Paşê ji me re gotin ku ji ber şahiyê li nav bajêr trafik dane rawestayê...

Belê, ez çawa bêjim. Ji çar aliyên Amedê dengê def û zîrnê bilind dibû. Di vê roja xweş de li ser daxwaza belediya Diyarbekirê ji belediyên bajarên me yê din grûbên govendê hatibûn hinartin. Nuha ji çar aliyên bajêr ev grûbên govendê bi listikên xwe yê melî, bi hunermendî li kolanên Amedê ber bi meydanê Şêx Seîd diherikî. Her grûbek bi kêmasî ji sed kesî pêk hatibû. Xortên çeleng keçên bedew mil di milê hev de pêl bi pêl di tevgerê de

gizan, gulên sor û xemrî diavêjin çemê evînê... Û dibêjin her sal di bîst û yekê Adarê de Mem û Zîn divejin û li kolanên Cizîra Botan, li rex çemê Dicleyê tenê ji yê evîndar xuya dibin...

Ji birçînan em gēj bûn... Ji kêf û şahiya ve rojê me xwarin ji bir kir. Em rabûn çûn malê. Me bihna xwe veda û pişt re li kêleka si-freyeke mîrane em rûniştin me xwarin xwar... Êvarê em dê herin stadyûma mezin.

## Piyes

Belê, em nuha ketine hundirê stadyûmê û em li cihê xwe rûniştine. Bîstek din de program dest pê bike. Program ji çend babetan pêk dihê. Lê ez dê tenê ji we ra behsa piyesa Dehaq bikim. Piyes ji alî Navenda Kulturê hatiye bi darxistin û bi şeweyekî hevdem hatiye şirovekirin. Li stadyûmê cihê vala nemaye. Nêzikê bîst hezar temaşevan de li piyesê fekin. Herweha televîzyon jî de dîrek ve listikê nîşan bide.

Belê, piyes bi kêmkirina ronahiyê û bi musikeke xof dest pê dike. Pêlên ricfê mirovî digrin. Dehaq bi hemî xof û nerindiya xwe, bi tevî leşkerên xwe ve dikeve hundir. Em niha li dinyayeke din, dinyayeke kevnar, ji vir bi hezar salan berê dijîn. Pêlên ronahiyê, cil û bergên Dehaq û leşkerên wî, motîfên xuya dibin hemî bi hev re wan hestên bi insanan re çêdikin. Listikvan dipeyîvin, lê em dengê wan nabihîzin. Ji tevger û musîkê tiştên ku rûdîdin mirov ji seyra piyesê fahm dike. Ji çar aliyên meydanê piyesê hêdî hêdî mirovên din xuya dibin. Ji yana insanan wê demê xuya dibe. Em hesinkar, goçkar, şivan, cotyar, rezvan û gelek birên din ji xelkê dibînin. Dehaq ne rahet e. Leşkerên wî di lez û bezê de ne. Pêlên xofa leşkerên Dehaq tîrsek mezin di nav xelkê de peyda dikin. Her roja ku diçe rûyê zemîn ber bi dojhê ve tê guhertin. Jiyan dibe ezabek giran... Piştî demekê ji xelkê hin mirov dikevin tevgerê... Musîk mirovî dihejine... Ji çar kenarên stadyûmê deng dihê... Çirûskên agirî dixuyên... Tirêjen ronahiyê carna geş dibin. Bi keftelefteke mezin, di nav mij û duxanê de, ronahî tarîtiya şevê hiltîne. Dehaq û leşkerên wî nikarin xwe li ber agirî û tirêjen ronahiyê biparêzin. Musîk di hête guhertin. Kêfxweşî û şahî him bi musîk him jî bi piyesê dihê pîrozkirin... Bîst hezar temaşevan di çepikan didin... Amedî ji "dîroka" xwe rûpelina dijî. Bi serbilindî û xemrevîni jî stadyûmê derdiketin. Ne dîr e ku wekî min di xewnên gelek temaşevanan de jî, piyes bête dubarekirin...

Bi kurtî û bi giştî Newroza me ya îsal li bajarê Amedê bi ve şeweyî hat pîrozkirin. Careke din Newroza we hemiyar pîroz be. Her roja we bi şahî û kêfxweşiye, ji xeman bi dîr bi dawî bê...

S. ROŞAN

Diyarbekir 22-03-2021

\*Ev name çend roj berê bi munasabeta pîrozkirina Newrozê li bajarê Amedê, ji aliyê hevvalêkî min hatiye nivîsîn. Herçiqas xusûsiyeta namayan taybetî be jî min bi icaza hevalê xwe ev name ji bo weşanê ji kovara ku hûn dixwînin re şand. Sernivîs ji alî min hatiye danîn.

Keça Mihemed Elî Ewnî, nivîskara kitêba "Ereb û Kurd, dijminatî yan dostanî" Duriye Ewnî:

# "Heger gelê Kurd û Ereb yek bin dê bikaribin li herêmê îstiqrarê pêk bînin"

Çendekî berê Xanim Duriye Ewnî ji bo serlêdanê hatibû Swêdê. Me ji bo xwendevanên Armançê ev hevpeyvîna jêrîn pê re kir da ku wê û kitêba wê ya ku bi navê "Ereb û Kurd, dijminatî yan dostanî" di 1993 an de, li Kahîreyê hatibû weşandin, bi xwendevanan bidin naskirin û hin pirsan di derheqa vê kitêbê jê bipirsin.

Duriye Ewnî keça Mihemed Elî Ewnî ye, yê ku Şerefname û pirtûka Bilêç Şerko wergerandîye Erebî û hin karên din yê hêja kirine. Ew bi xwe ji Kurdistana Tirkîyê, ji bajarê Swêregê bûye û di dema Osmanîyan de çûye Misrê û li wir bi cih bûye.

Duriye xanim yek ji 3 zarokên wî ye. Ew li Kahîreyê hatîye dinyê û xwendina xwe ya navendî li wir temam kiriye. Piştî çûye Fransayê û rojnamevanî xwendîye û di Ajansa Frans Pressê de wek pispora Rojhilata Navîn kar dike û her weha li ser rewşa Fransayê jî nivisan ji rojnameyên Misrê re dinivîse.

**Armanç: Di dawîya sala 1993 an de pirtûka te ya bi navê "Ereb û Kurd, dijminatî yan dostanî" çap bû. Nivisandina vê pirtûkê ji ber kîjan sedeman ket bîra te. Gelo ji ber ku eslê we Kurd e, yan ji ber hin sedemên din?**

**Duriye Ewnî:** Na, ne ji ber ku eslê bavê min Kurd e ev nêrîn hat bîra min. Lê ji ber ku min li ba ajansa xebaran ya Fransî kar dikir û min 27 salan li ser rewşa Rojhilata Navîn nivisandîye. Bi taybetî jî li ser rewşa Îraqê. Min li ser şerên ku li pey hev di navbera hêzên Kurd û dewleta Îraqê de pêk hatine nivisandîye. Di destên min de di derheqa vî herêmê de çavkanî û malumatên têr hebûn. Piştî şere Xelîcê dest pê kir û piştî vî şerî meseleya Kurdî pir pêş ket. Min wek rojnamevanek his kir ku di rojên pêş de doza Kurdan dê rewşeke girîng bigre û rewşa herêmê dê were guhertin. Her weha ez tê gihîştim ku rewşeke nûh dê derkeve rojevê û doza Kurdan ji bo li hev kirina alîyan, li ser maseya guftugoyan bibe noqteyê girîng. Min his kir ku divê ez vê pirtûkê bi Erebî binivîsim û deynim ber raya giştî ya gelê Ereb. Ji ber ku tevahîya gelê Ereb di derheqa Kurdan de tiştê nizanîbûn û bêyî ku bizanîbin, ji bo Kurdan helwestên negatîf digirtin. Ji bo wê jî min biryara xwe da ku ez nêrînen xwe ji bo tiştên dîrokî û yê nuha binivîsim da ku di mêjiyê xwendevanên Ereb de bi vî awayî tu tiştêkî tarî nemîne.

**Armanç: Qasî ku bala min kişand, pirtûka te bi awayekî analîzî hatîye nivîsandin. Gelo tu pirtir li ser têkîlîyan rawestîyayî yan te xwestîye tu nêrînan bavêjî ortê?**

**D. Ewnî:** Pirtûk dîroka gelê Kurd û têkîlîya wî bi dîrokê dinimîne. Di pirtûkê de nêrîna bingehîn ew e ku min xwestîye ji xwendevanên Ereb re tekid bikim

ku daxwazên gelê Kurd yê netewî bi daxwazên gelê Ereb yê netewî re nakevin nakokîyan. Mumkun e heger gelê Kurd û Ereb yek bin dê bikaribin li herêmê îstiqrarê pêk bînin.

Beriya îslamiyetê, têkilîya Kurd û Ereban çawa bû, û di dema îslamiyetê de çawa Kurd û Ereban bi hev re derbe xwaribûn, min xwest bînim zimên. Bi hev re rizgarkirina wan ya Qudsê min amî ziman. Ew Qudsê ku heya îro Ereb nikarin ji destên dijminên xwe rizgar bikin. Di dema xwe de bi yekîtiya Kurd û Ereban îslam serfiraz bû ew serfirazî ne bi gotinan bû... Wê demê daxwazê Ereban jî bo bîdestxistina axa Kurdan tunebû. Lê Îngilîz û Fransîz, ji bo perçêkirina axa Ereban û bîdestxistina petrola wan ew kirin 22 dewletên cihê. Filistîn dan siyonîstan, ji împaratoriya Osmanîyan qismek ax girtin dan Sûriyê, hinek ji axa Sûriyê girtin dan Tirkîyê, wilayeta Mûsilê dan Îraqê û bi wan ve girêdan. Gelê Îraqê ev tişt hiç nedixwest. Bi kurtayî dema ku dewleta Îraqê ya nuh çêbû, nakokîya Kurd û Ereban dest pêkir.

Dîsa min di pirtûka xwe de sedema çêbûna desthilata Îraqê nivisandîye. Di çêkirina wê de sedema pêşî hebûna petrola Kerkûkê bû, ya ku Îngilîzan hîn di sedsala 19'an de keşîf kiribû. Her weha min rewşa nava Îraqê raxist ber çavên xwendevanan. Min têkilîya ku di navbera welatên Ereban û rêxistinên Kurdan de, ji roja çêbûna Îraqê heya şerê Xelîcê pêkhatine, girt nav pirtûka xwe. Her weha min di pirtûka xwe de têkoşîna Kurdan, ji Ereban re wek çareser kirina doza wan da nasîn. Min xwest îspat bikim ku

Kurd jî wekî gelên din di îmaratên xwe de jiyane. Ji ber ku Ereb carna dibêjin; "çima Kurd dewleteke bi serê xwe dixwazin, ma kengê dewleta wan hebûye? Di jiyane de dewleta wan çênebûye". Ji xwe dema dewleta Kurdan tunebû, ya Ereban jî tune bû. Biwêja dewletê bi xwe nuh e. Di van sed salên dawî de dewlet çêbûne. Beriya çêbûna dewletan Awrûpî bi xwe di bin îmaratên serbixwe de dijîyan. Wê gavê Kurd jî di nav sinorên îmaratên serbixwe de dijîyan. Carna împaratoriyan wan çêbûne, hîn împaratoriyan wan ên mezin hebûne. Di nav wan împaratoriyan de mefhumê dewletê yê ku em îro dizanin, bi awayekî hiyerarşik bi usûlê wê rojê hebûye. Ji bo ku bikaribim di derheqa van împaratoriyan de nêrînekê pêşxim; min rewşa Kurden Tirkîyê, Îranê, Iraqê, Sûriyê numûne daye. Her weha min xwest nêrîneke nuh a ku pêşeroja Îraqê rohnî bike, bidim xwendevanan. Bingeha wê nêrîna nuh ew e ku, Îraq çikas serbixwe dibe bila bibe, dê nikaribe vegere rojên berê. Saddam bi xwe nikare Îraqê vegevine rojên berê. Ango merivekî pir bi hêz û bi destên xwe

**Di dema xwe de bi yekîtiya Kurd û Ereban îslam serfiraz bû ew serfirazî ne bi gotinan bû... Wê demê daxwazê Ereban jî bo bîdestxistina axa Kurdan tunebû. Lê Îngilîz û Fransîz, ji bo perçêkirina axa Ereban û bîdestxistina petrola wan ew kirin 22 dewletên cihê. Filistîn jî dan siyonîstan, ji împaratoriya Osmanîyan qismek ax girtin dan Sûriyê, hinek ji axa Sûriyê girtin dan Tirkîyê, wilayeta Mûsilê dan Îraqê û bi wan ve girêdan. Gelê Îraqê ev tişt hiç nedixwest. Bi kurtayî dema ku dewleta Îraqê ya nuh çêbû, nakokîya Kurd û Ereban dest pêkir**

yên hesinî nikare weke berê ji bakûr heta başûra Îraqê bigire bin hakîmîyeta xwe. Tiştê ku dê li Îraqê çêbibe yan dewleteke nêzîkî federalî yan jî otonomî ye. Lê rewşa berya Xelîcê, ne mumkun e li Îraqê pêk were.

**Armanç: Tu ji doza Kurdan bi hêvî yî?**

**D. Ewnî:** Berî du salan ango berî ku ez dest bi nivisandina vê pirtûka xwe bikim, roja 6 ê ilona 1992'an de min nivîsek di rojnameya El Heyat de nivîsandibû. Min di wê nivîsanê de gotibû ku li Tirkîyê guhertinên girîng dê çêbibin. Meseleya Kurdan dê ji Tirkîyê dest pê bike û ne ji Îraqê. Min gotibû ku Kurden Îraqê ji bo doza Kurdan ji destên wan çî dihat kirine. Zêdeyî tiştên ku nuha bi dest xistine dê li Îraqê pêk neyê. Lê liberxwedana mezin dê li Tirkîyê pêk bê û Kurden Tirkîyê

Ey Ereb hişyar bin, dinya hatîye guhertin, stratejîya cîhanê jî pê re hatîye guhertin. Ji bo ku hûn dîrî dîrokê nekevin, divê hûn tiştên naxwazî bivînin û diveşêrin, êdî bivînin ku Tirkîyê mecbûr e, hindik be jî hin mafan bide Kurdan. Ku ev pêk hat û Kurd jî di nav xwe de yek bin, dê bikaribin mudaxele bikin. Heger Kurd bixwazin bi aqilî kar bikin, divê vê perçebûna pir nebaş berdînin û di nav xwe de yekîtiyekê pêk bînin. Wê gavê ew dê bikaribin bighîjin mezintirin mafê xwe

dê di sala 1995'an de mafekî girîng bidest bixin. Dema min ev nêrînen xwe nivisandin, hevalên min ên Ereb ên têngîhîstî ji min aciz bûn û ji min re gotin: "Tu çawa dikarî tiştên weha ne rast û xeyalî binivîsi. Tirkîyê dewleteke bi hêz û xurt e. Amerîka jî rê nade ku ne Kurd û ne jî miletekî din li herêmê pêş bikeve. Min ji wan re got: "Ev tişt beriya hilweşîna Sovyetan dibû, lê ev nuha nabe. Ey Ereb hişyar bin, dinya hatîye guhertin, stratejîya cîhanê jî pê re hatîye guhertin. Ji bo ku hûn dîrî dîrokê nekevin, divê hûn tiştên naxwazî bibînin û vedîşêrin, êdî bibînin ku Tirkîyê mecbûr e, hindik be jî hin mafan bide Kurdan. Ku ev pêk hat û Kurd jî di nav xwe de yek bin, dê bikaribin mudaxele bikin. Heger Kurd bixwazin bi aqilî kar bikin, divê vê perçebûna pir nebaş berdînin û di nav xwe de yekîtiyekê pêk bînin. Wê gavê ew dê bikaribin bighîjin mezintirin mafê xwe. Heta dikarin serxwebûna Kurdistanê pêk bînin, ji ber ku Kurd di pêvajoyeke dîrokî re derbas dibin. Heger ew nikaribin ji vê pêvajoyê destkeftî bibin, ew dê bi xwe bi destên xwe ve roja xwe ya rohnî bikin tarî. Lê eger ew nikaribin ji vê rewşê destkeftî bibin jî, Tirkîyê dê ji mecbûrî hin mafan bide wan. Ev maf dikare otonomî be. Lê dayîna otonomiyê dê bi xwe dengê mezin derxîne. Ji ber ku ev otonomî dê ji bo 18 milyon merivên Kurd ên ku li Tirkîyê ne, bibe moraleke mezin. Hebûna otonomî dê li ser pêşeroja Kurdan tesîreke mezin bîlîze. Heta dibe ku li herêmê dewleteke Kurdî jî çêbe.

Heger Kurden Tirkîyê bighîjin daxwaza xwe ku ev tişt dimîne ser wan, ez hêvîdar im ev maf bibe bilintirîn maf, wê gavê Kurden Îranê jî dê ji vê rewşê tesîreke musbet bibînin. Ji ber ku rewşa Îraqê xuya ye, dimîne Îran. Li dora wan axa niv azadkirî hebe ew ê jî ji hebûna wê tesîr bibînin. Ez li vir bangî Ereban dikim, dibêjim ku; ji bo ku rê li ber daxwazên Tirkan û Îraniyan were girtin divê hûn bi destê Kurdan bigirin. Hûn ji bo alîkarîkirinê li bendî çî ne? Weke hûn jî dizanin, Tirkîyê dixwaze ji bo cîhana Erebî îspat bike ku ew dikare rê li ber pêşketina tevgera îslamî ya anarşîst bigre. Îran jî bi îddîyên

îslamî derdikeve rê û dixwaze cîhana îslamî bikşîne ba xwe. Lê di rastiyê de dixwaze bi navê Fariisan serkêşîya cîhana îslamî bike. Gelê Kurd û Ereb bi hev re dikarin rê li ber daxwazên her du alîyan jî bigrin. Min di pirtûka xwe de xwest ku vê mesajê bidim.

**Armanç: Te di peyven xwe de got ku Ereb di derheqa doza Kurdan de pir tiştan nizanin. Lê belê kesên polîtîk û rêxistinên siyasî yê Ereban ji hebûna Kurden Iraqê û Sûriyê baş agahdar in. Tu di vî warî de çî dibêjî?**

**D. Ewnî:** Min tevayîya Ereban qesd kir. Bi gelemperî Ereb di derheqa Kurdan de tiştêkî nizanin. Lê bi tevayî hemû rêxistinên Ereban bi doza Kurdan baş dizanin û şerê wê jî dikin. Hemû rêxistinên Ereban ji bo piştevaniya Îraqê û Sûriyê bikin, şerê doza Kurdan dikin.

**Armanç: Li gor baweriya te doza Kurdan dozeke herêmî ye yanî di nav sinorên Tirk, Faris û Ereban de tenê ye. Yan jî di nav doza cîhanê de cîh girtiye.**

**D. Ewnî:** A nuha ev doz bûye ya cîhanê. Lê mixabin Kurd bixwe dê bi perçebûna xwe û bi birakujîya xwe ve keysa ku ketiye destên wan ji dest berdînin. Heta nuha çima hukûmeteke Kurden Tirkîyê, Îranê, Sûriyê û Îraqê li surgûnê çênebûye. Kurd li bendî çî ne? Divê berê em rexne li Ereb, Faris û Tirkan bigrin divê em xwe rexne bikin. Çima Kurd xwe nalivînin? Her car emê bibîsin Kurd hevûdin dikujin û şerê hev dikin. Yê ku xwe nelivîne û gavên musbet navêje dê ji dîrokê derkeve. Ji lewra divê Kurd gavîna baş bavêjin.

Ev keysa ku ketiye destên wan keyseke zêrîn e. Ji bo wê jî divê Kurd rexne li xwe bigrin û xwe ji gemara dîrokê xelas bikin. Rizgarî bi yekîtiya Kurdan ve girêdayî ye.

Amadekirina hevpeyvînê  
**Novîn Harsan**  
**Perwîn İzolî**



## Çand û wêje

Dr. Ebdulbasid Seyda:

# "Di nav civata Kurdî de ramana felsefî lawaz e"

-II-

**Armanc:** *Di navbera mîtolojiya Kurdî û lêkolînên şunewarî (Arkeolojî) tu peywendî hene, ma gelo tu hewldan ji alî dagirkerên Kurdîstanê ji bo veşartina nasnamêya wan lêkolînên çêbûne yan na?*

**E. Seyda:** Bi xwespartina li ser agahdariyên ku îro li ber destin ên li ser dîroka kevnar a rojhilata nêzîk, tê xuyani kirin ku Kurdîstan bi sînorên xwe yê anuhayî di cihanê de wek girîngtirîn navçeya şunwarî, têt hejmartin. Di vê navçeyê de gelek şaristanî geş bûbûn û herîfî bûn, li gor pîvanên serdemên kevnar vê navçeyê geşbûneke aborî pir taybetmend dîtûbû "Cirimo" li Kurdistanê Îraqê kevintirîn niştegeha çandîyê bû; di dîrokê de.

Her weha li "Çaxirbazar" li herêma Amûdê çend şerbîk û qehfîkên şunewarî hatine dîtûn ku jibermayên hezara çaremîn a berya zayîne ne.

Ji alîkî di ve, vê navçeyê gelek şer û ceng û peywendiyên dîplomasî yê di navbera dewletên wê demê de, dîtûye. Medî, Mitanî, Orarto ligel dewleta Aşûrî li vê navçeya ku îro jê re Kurdîstan lêt gotin, bûn, yan jî cînar û tevlihev bûn, ligel vê jî gelek miletên dîtûn hebûn ku roleke baş di dîroka Mezopotomya de û di ya navçeya rojhilata nêzîk de listine, li Kurdîstanê jiyane wek kaşiyên ên ku dewleta pêşîn a Someriyên herifandin. Wek Kutiyên ên ku dewleta Akadî herifandin û wek Hîsiyan ên ku wexyekê desthilatdariya wan hetanî Misrê gihişt.

Îca tişteki pir normal e ku navçe bi şunewaran dagirî be, ev jî dîroka wan miletên kevnar ên ku lê jiyane diçespîne. Ew miletên ku gerek beşekî mezin ji wan bapîrên Kurdên îro bin.

Ew girên ku îro li Kurdîstanê Îraqê û Sûryê û li başûrî Kurdîstanê Turkiyê belavbûyî ne reng e ji bo xelkên cî tişteki asayî be, lê her girek ji wan giran, di hinavê xwe de, jibermayiyên şaristanîne cihê-cihê, hiltîne, qonaxên rengê reng ên dîroka wê navçeyê bi cîh dîke.

Em tev dizanin ku çawan xelkên cî, her dem û demekê, gava ku bîrek an gorek dikolan, ku çawan rastî pelik û qehf û entîkan dibûn. Yan jî gava ku axa gir ya reş dikolan da ku xaniya pê bîseyînin çinkî axa reş ji bo baranê ji ya sor çêtir e, axa sor ya ku navçe pê binavûdeng e, ev jî nişane ku belkî ew axa reş ji cihêkî di hatibe guheztin ango çêkirî ye ne Xuristiyane ye. Ev bi xwe jî dibe şahid ku ev navçe bi şaristaniyên xwe pir kevnar û pir balkêş e.

Gelek Arkeolojî di van giran de xebitîne û gelek lêkolîn belavkirine. Balkêştirîn herêmên şunewarî yê li Kurdîstanê yê ku têt nasîn ev in: Tilhelef (Serê Kanîyê). Çaxir bazar (Amûdê) girê Mozan (Amûdê). Lêlan (Qamiş-

lo). Erbil, Navçeya Şehrezûr (Kurdîstanê Îraqê) Darê (Kurdîstanê Turkiyê) û navçeyên Bêstûn û Taqbostan û Qesir Şêrîn û Kerefto li Kurdîstanê. Lê îro dagirkerên Kurdîstanê bi hemî hêzên xwe dixebitin daku rastiyên biguherînin û hewl didin da ku wan tiştên ku kevnariya gelê Kurd eşkere dikin, veşêrin. Hergav lêkolîna zanistî ji bo armancên xwe yê siyasî pêk tînin lewra carekê dî, li vir, pêwistiya mesela kelepôr ji bo me ron dibe. Pêwîst e ku em dest bi xwendin û lêkolîn û lêgerîna kelepôrî bikin, bi awakî rêzanî, bi zanistî û bi berfirehî. Bê guman dê Mîtolojiya cihêkî girîng di vê kelepôrê de bigire, ligorî sewiyeta pêşveçûna alavên derbirîne di wê çaxê de. Mîtolojiya Medya û Kaşiyên û Hîsiyan û Hûriyan ji mîtolojiya miletên dîtûn yê navçeyê ne cihê ye, bi taybetî ji alî bîr û baweriyê xuristî û sêksî, û ji alî meselên afirandina gerdûn, xêr û şer û rola mirov.

Ez dikarim bêjim ku hê gelek destan û mîtolojî çavliêrmîna lêkolîn û lêxwendinê dikin û dúbarekirina xwendinê jî; herwiha xwendina Mîtolojiya berdest jî hê neghiştiye sewiyeta ku têt xwestin.

**Armanc:** *Tu bawer dikî ku rojekê felsefeyê kevnar a Kurdî hebû, herwiha tu bawer dikî ku îro felsefeyê Kurdî ya nûjen heye?*

**E. Seyda:** Li gorî wateya naskirî, felsefe, li hemî rojhilata nêzîk î kevnar derneçûbû. Ev derneçûn ji ber sedemên objektîf bû ne ku subjektîf wek carcaran piştgirên navendeya Ewropî dibêjin, sedemên serekî yê derneçûnê ev in:

1- Di navbera hêzên civakî de dîmenên çînî xweş diyar nebûbûn û ne jî bi gewde bûbûn. Di rojhilata kevnar de û di Mezopotomya û Asya piçûk de (Kurdîstanê îro) dîlîtî nebûbû şeweyekî berhemdar î berfireh. Dîl jî nebûbûn hêzeke aborî di meydana karên destane de (Karên bi dest). Dîlîtî bi giştî ne herdemî bû, û di navbera dîlan û serbestan de sînor zibeqî û ne diyar bûn. Ê azad dikare di şer de ya jî ji ber deynan bibê mirovekî dîl. Ê dîl jî di barûdoxên cihêreng de dikare azadiya xwe bi dest xîne -wek dana peran, zewac, karekî taybetmend, Fermaneke qirali ku di münasebetekê de dikare dîlan azad bike.

Lê eger em li Yewnanê temaşê bikin, rewş berevajî têt xuyani kirin. Di kar de dabêşkirineke dijwar di navbera xelkên ku dixebitîn (wek kar) û xelkên ku difikirin xuyani dibe. Vêya hiştiye ku komek ji xelkê ji bo têramandinê û ji bo ji nûve edilandina wênayên derûnî yê hiş û hizr, bi awakî rût (mücerred), vala bibin. Çinkî felsefe di bingeha xwe de danûstandinê bi bîrû baweriyên teorî yê rût re dîke. Xwe di ser realita berbiçav re dibîne digel ku derbirîna wê realitê bi xwe ye jî.

2- Hişmendîya olî ya kevnar- neşopî! Mebesta min hêza izgeha oldarî ye, li rojhilata nêzîk a kevnar. Çinkî ev hêzaya xwe berdide hemî aliyên jiyana civakî. Û Mîtolojiya jî ji bo nêrinên xwe bikaranî, hetanî wê pileya ku, pir zor bû ku çalekiyêke hişmendî li dervî çarçewa müseseya olî pêk bê. Vêya hiştiye ku ew belkoyên (ihtimalên) çêbûna hişekî rexnekariyane beravêti bibin. Çinkî eger ew hiş derbiçûya dê bikaribûya zemînek bo hewldanên felsefî dameziranda.

3- Hişyariyêke dolmend bi dû hev de û bi hevdû girêdayî çênebûbû, ev jî ji ber berdewamiya şer û talanên ku navçe di nav wan de dijiya.

Anuha ew agahdariyên ku ez bikaribim xwe bispêrim ser wan û bibêjim ku fêlosêfên Kurd di wan serdemên bûrî de û di yê navîn û di yê nûdem de, hebûn, nîn in. Renge di pêşerojê de lêkolînên şunewarî û xwendinên teze yê deqên kevnar ji me re tiştên nû eşkere bikin.

**Armanc:** *Baş e. Da ku mijara hevpeyivînê zelaltir û dolmendtir bibê ez dixwazim di vê navberê de tu bi kurtî li ser felsefê bipeyivî, wate felsefe çî ye?*

**E. Seyda:** Bi awakî giştî, felsefe şiyaneke ramanî teorî ye. Xwe dispêre ser baweriyên rût wek alava guftûgoyê, li ser mijarên çarenûsî yê mirov radiweste: Hebûn, hişyarî û zanîn, nîrx, û gelek babetên ku ji wan derdixin wek: Pêwistiye, mehalê, mumkun, rêjeyî yê (nisbî) û rehâyîyê (mutleq), maf û xêr û spehîbûn û mirinê.

Ê Fêlesof bi lezgotinê û bi nîşankirina rût razî nabe, û serê xwe li hember hişê radest xwaz û ne rexnekar, danaxîne, lê ta dawî bera dû ramanê dide bera dû beşên wê û belkoyên wê dide, wek min got: Xwe dispêre ser baweriya rût alava guftûgoyê, ji hevixistin û li hev siwarkirinê, jêderkirin û pêdeçûnê bikar tîne, îca felsefe bi wateyê tenê li Yewnanê derçûye, lê Yewnanî jî bi xêra wan çavkaniyên baweriyê yê ku ji civakên dîtûr

Hatûbûn, bi taybetî rojhilata kevnar û nemaze ji Mezopotamyaya, û Asya piçûk gihiştin wê qonaxê, wek nimûne: Talîs li Melatyayê jiya bû û jî bîr û bawerî û nexçeyên Stêrkzanî yê Babilyonan sîd wergirtûbû. Sofoklîs li ser Medya peyivî ye û Zînfon li ser welatê Kurdistan.

**Armanc:** *Ehmedê Xanê fêlosof e. Ev hevok têt xwendin û bihistin. Di Mem û Zîn de û di Dîwana Cizîrî de mirov pêrgî gelek bîr û baweriyên felsefî dibê pîrsa min ev e: Di çarçewa teorî ya felsefê de mirov çawan dikare bi wan bîr û baweriyên re dan û standinê bike?*

**E. Seyda:** Gelek dixwazînan Xanî û Cizîrî û Faqê Teyran têt x-



Dr. Abdulbasid Seyda

rêza Fêlosofan, wek ku hin dixwazînan Mütenebî û Meerî jî wisa bikin, lê ya rastî ew e ku ev kesana bîr û baweriyên ku dikevin çarçewa pend û şîret û lahitê pêşkêş dikin. Îca bîr û baweriyên wan dibin hewldan û pêşgotine felsefiyane, dikaribûn bibana seretayîya ramanêke felsefî bo pêşerojê, lê mixabin ku berdewam nebûn.

**Armanc:** *Ez dixwazim ku em veşerî ser felsefeyê Kurdî ya îroyîn, ma gelo tişteki ku em jê re bibêjin felsefeyê Kurdî heye yan na?*

**E. Seyda:** Digel ku îro di civata me de gelek kesên pispor yê ku guh didin ramana Felsefî hene, lê di bawerîya min de îro di nav civata Kurdî de ramana felsefî lawaz e, di rewşêke ne balkêş de ye. Hemî lêkolînên ku îro li berdest in, yê ku xwe dispêrin ser Kurdayetiyê, ji çarçewa (teqlîd) û mizginîdanê derneçûne, nikarin bighêjin kûrahîyê, li taybetmandiya Kurdî nagerin, daku em bikaribin wê di cihê wê yê xuristî de bi cî bikin; ji alî cedeliyeta giştî û taybetî.

Bi kurtî, ez dibêjim: Berhemên felsefî yê ku lêkolîngerên Kurd li vir û li wir pêşkêş dikin bîna civat û komela Kurdî ji wan nayê, nêrîna mirovê Kurd di jiyana de di wan de nayê eşkere kirin. Reng e hinek bipirsînan mane felsefe xwe di ser realita berhest re dibîne. Raste, lê felsefe ne fantazî ye ku ji bo xwe ya xwe têt bikaranîn. felsefe derbirîneke teorî ye li piş realita ber bi çav e, bi awakî rijeyî (nisbî) ji wê realitê cihê dibe da ku carekê di lê vegere û wê bi alavîna rêzanî û hişyarane dolmend dîke ku xwe binase.

Wexta ku em Higel an Nietzsche dixwînin em nikarin rewşa civakî ya wî wextî jibîr bikin, herweha bi nisbetî Birgson û civaka Fîransî yan jî W. Jims û civaka Emerîkî. Li eger em li civaka kurdî temaşê bikin, em li gor

pîvanin naskirî yê felsefî, nikarin pêrgî feylesofan bibin. Lê çend lêkolîngerin ku ramana felsefî pêşkêş dikin hene. Eger em li ser berhemin wan kesan jî rawestî em dê bibînin ku xwe bi mijarên civaka kurdî mijûl nakin, li ser mijarên giştî radiwestî û eger tişteki taybetî jî li cem wan hebe dê ji bo civaka serdestan be, mebesta min serdestin ku çanda xwe li ser gelê Kurd ferz kirine. Li Kurdîstanê Iraq û Sûryê çanda Erebî serdest e, û likolîngerî Kurd alavîna xwe ji ramana felsefeya erebî werdigire., Li Iranê çanda Farîsî ye û li Kurdîstanê bakur çanda tirkî ye.

Ez nabêjim ku pêwistiya naskirî û zanîna çanda wan miletan nîne, ez ne piştigiriya tenhatiya netewî dikim ango her miletêk gerek xwe di qalîkê xwe de biparêze, çinkî danûstendin û têkilîyên şaristanî di nav miletan de pir girîng in bi taybetî li Rojhilata kevnar a ku li seranserê serdeman di nav tevlihevî û peywendiyên şaristanî û çandeyî de dîroka xwe berdewam kiriye, carina bi aşitî û gelek caran jî bi kotekî.

Lê ku em taybetmendiyên xelkê bizanîbin tişteke e û ku em taybetmendiyên xwe nizanîbin tişteki din e. Bi rastî likolînerî civakî, aborî, psîkolojî, siyasî, felsefî, yê ku ji rewşa kurdî destpêdîkin pir û pir hindîk in .

Reng e di warê wije û dîroki de me hin tişt pêkanîbin, lê di wan waran de jî kimasî pir in, xebata ku hatiye kirin hê neghiştiye gonaxa seretayî û ne jî gihiştiye wê sewiyeta ku bikaribe li beramberî êrîşa îro û ya pêşerojê raweste çinkî astengên pêşerojê dê berfireh û mezin bin, bêguman dê pir mezin bin.

AMADEKAR:  
EHMED HUSEYÎ



# KERÎM XANÊ ZENDÎ

## (1760-1779)

Ev hikumdarê mezin di pey kuştina Merdan re, bi serê xwe, bû xwediyê erk. Lê serokên eşîra Tirk Qecer, ku yên herî tehlûke Azad û Muhemmed Hesên bûn, di demeke kurt de jê re sergê-jayî derxistin. Zor danê, ku koçî Şîrazê bikin. Lê ew li wir, soz dayîne û bi zêran di kirîna Qecerîyan de bi ser ket, heta ku ew bi xwe mecbûrî revê bûn û yek ji wan di rê de hate kuştin.

Kerîm di nav bera noz-deh salan de bêyî ku formel bibe şah, welat îdare kir. Wî xwe tenê "wekîl" yan jî "hikumdar" da naskirin. Wî, ew çarsuya (çarşî, su, çarcî) Şîrazê ya bi nav û deng da lê kir.

Ew ji aliyê nîfşên nû ve bi kubarî û bi dadmendiyê hatiye rûmetkirin.

Di wê dema tarî de ew, yek ji yên bê dexme û paqîrtîrîn şexsiyet bû.

Kerîm Xan di 1779-an de, li paytexta xwe çû ser heqiyê.

## ALÎ MURAD

### (1780-1785)

Di pey mirina Kerîm re demekê serê text û tacgiriye dom kir. Birayê wî Zekî bi Ebul-Fath Xan re salekê erk xiste destên xwe. Birayê din Muhammed Alî jî formel bû şahê hikumeta pêkve. Lê vê carê jî serokê eşîra Qecer kurê Muhemmed Hesên, axa Muhamed serê xwe rakir.

Zekî, birayê xwe Alî Murad şand ser. Lê zilma Zekî gîhaşte kêrteke herî bilind. Li bajarê çiyê, Yezdîkana bê sûc, kuştin kir, hijdeh serokayetî ruxandin û destûra leşkerê xwe yê bê nizam, da ku dest biavêjin qîz û jinên malmezînen bajêr û kesên pîroz.

Ev trajedî, ji bê fahmî, bi jiyana Zekî bû mal.

Kurê Kerîm yê mezin Sadiq Xan jî (1779-17780) ber bi Şîrazê ve lezand, Ebul-Fathê neşareza ji text anî xwar û keyitiyê girte ser xwe. Pişt re Alî Murad heta 1785'an şahîti kir. Serkeftina wî ya pêşîn li hember axa Muhamed bû, Tehran jê stend. Di rêwîngiyeke ji Tehranê berbi Esfahanê ve, ji nişkave, di rê de mir. Caferê kurê Sadiq derbasî cihê wî bû, ku ew jî di demeke kurt de bû goriyê jahî kirinê.

Paşê kurê wî Lutf Alî Xan şahîtiya xwe eşkere kir.

## LUTF ALÎ XAN

### (1785-1795)

Ev cengawerê ciwan, mal mezin bi ronahî piştî mirina bavê xwe, di bîst saliya xwe de li ser textê şahîtiyê runişt.



Kerim Xanê Zendî

Ji ansiklopediya "Persia The Immortal Kingdom"

Dema ku wî êriş bir ser Şîrazê gel bi şahî ber bi pê çû, wî pîroz kir. Nav û dengê wî ewqas belav bibû, heta ku çend meh derbas nebû axa Muhamed bizav nedikir ku êrişê bibe ser.

Yê ku wê Tehrana heya wê çaxê bi qîmet, kire paytexta welêt ew bû. Lê carna rewşa wî jî nebaş dibû û carekê temamiya supayê (ji xeynî 70 kesên pê re rast) pê re xiyanet kir. Wî bi vî leşkerê hindik, bi mîrxasî, li ber xwe da û di dawiyê de leşkerê Qeceran perçiqand 1792. Vê carê Axa Muhamed bi xwe ber bi vî şovalyeyê ciwan ve çû, deriyên Şîrazê bi xayintî jê re vekirin û Hacî İbrahîmê xayin bi xwe bû wezîrê wî.

Carekê Şah derket derveyî sînor, lê dîsan bi paşve vege-riya. Bi tevî ku Axa Muhamed bi leşkerê xwe ve ji şer re hazir bû jî, wî Kirman jê sitend. Li wir jî bi xayintî jê re derî vekirin. Vî Şahê ciwan li meydanê sê seatan şer kir, li dawiyê de hespê xwe sererast ajote ser dijmin û tenê bi sê serbazên xwe ve

derbasî bajarê kevnare, Bam, bû. Waliyê wir jî pê re xiyanet kir. Di demeka ku wî dikir li hespê xwe suwar bibe, dor lê girtin û bi vî awayî ew dil girtin, şandin Tehranê. Ew di bîst û heft saliya xwe de, li wir, hate kuştin. Di nav şahên İranê de ew, şehîdê bi şewqe û xwediyê şanê mîrxasê mîrxasan e.

### Çavkanî:

Åke Ohlmarks, Alla Irans Härskare, Sjöstrands Förlag, Printed in Sweden, Bonniers Grafiska Industrier AB 1979 Stockholm. Bi zimanê Swêdî (Ji arşîva Lutfî Baksî)

Wergêr:  
Şefik Kaya

# Mêvandariya Sazbendê

## Kurdî Huseynê Tewfo

### Lewendê Dalînî

Huseynê Tewfo sazben-dekî Kurd e li Qamişlo rudine û ji sazbenên bijare ye.

Bênderek tûtin danîbû ber xwe û cixare dipêça, de-ma em derbas bûn mala wî, bi xêr hatin li me kir û di ber pêçana cixarê re min çend gotin pê re kirin. Ez gelek kêfxweş im ku bi vê helbesta seydayê nemir Cegerxwîn dest bi gotina xwe bikim.

Di tarîka şeva hicran çiraxek sîfet im ya reb

Ji ser heta piyan arhe bi carek vêketim ya reb

Bavê Azad, ev helbest dema te cara yekê bi saz û dengê xwe got û seydayê Cegerxwîn deng kir, Seyda pir pê hate hejandin û got: "Huseyin, welle ez jî dengbêj bûm û di xortanî de min gelek stran digotin û min xweş dikirin lê ev helbesta ku dema min nivîsand, heftê ji sedî min xwe tê de dît, lê bi dengê xwe te hiştiye ku ez sed ji sedî xwe tê de bibînim û Seyda spasiya te kiriye, em jî spasiya te dikin ser hemû helbestên ku te, awaz kirin û bi dengê xwe gotin weke: Felek destê xwe nadî kes bi lava / Ez li vir dîlber li Şamê / Sorgil ji bax im / Newroz e sibe herkes wê bê cem te Şêrinê / Bayê li me da û em dane ber xwe û revandin û whd.

Jiyana wî: Di sala 1945 a hatiye dinê li ber destê saz-bendekî Êzîdî (xelîlê Muslit) ji gundê Tilxatunkê, gundek ji Ê Tirbespiyê, hîni temburê dibû, xwendevanekî ne akademî ye dibêje: Di dema ku min dest bi sazê kir pîrê saz-bendên me di wê demê de starênên folklorî digotin, li radyoya Kurdî me guhdarî dikir, sazbenên weke; Mihemed arif, Seîd Hemo Cizrawî, Kewis Axa, Meryem-Xan. Di peyre me li stranê Soranî li çend hunermendan weke: Şemal saîb, Hesên



Zîrek guhdarî dikir.

Demek dirêj bûrî bû bi kûrbûn li ser stran û folklorê xwe yê Kurdî em rawestiyan, peyre me dest bi çêkirina awaziye kir û despêka wan helbestên bijartî bûn ji helbestvanên wek Seydayê Cegerxwîn, Xelîlê Sasûnê, Hadî, Ehmedê Şêx, Keleş û (niha li ber destê min hinek helbestê helbestvanên nû jî hene).

Di warê welat parêzî de: Hemî rengê folklorê Kurdî weke: stranên paleyê ên şera, stranên ser bûka, bêlûta feqa, ên dana, stranên evîni (lawik) û ên destara me tev dane hev û parastine û bi alîkariya Dr. M. Ezîz Zazî em ê wan di riya (NOTA) bi cih bikin.

Sala 1979 me komeke reqs û folklorî me bi navê NEWROZ damezrand. Du kasetên min ên folklorî hatin amadekirin û belavkirin. Heta nuha pênc kaset hatine belav kirin.

Digel van karê Bavê Azad jî, tim ew bi saz û awazên xwe beşdarî cejnên weke; derbasbûna sed saliya Mîr Celadet, cejna jinên cihanê (8'ê Adarê) û cejna Newrozê û gelek cejnê gelêrî dibe.

Di dawî de em spasiya Bavê Azad dikin.

## Heyva Ji Nêrgizan

Erê tu bawer dikî  
Binê heyvê  
Ji nêrgizan e??  
Û dîwarên wê ji xunava çiya ne?  
Bi textên beybûnan  
Law re êxistiye!!  
Zêrevanekê bivir di her du destan de  
Li ber dergêhê wê  
Rawestayê  
Û li eywana wê ya berdayî  
Periyên ji hingînî ne  
Yên çav zilkanê  
Digel dengên ji pişt  
Dîwarên xunavê  
Xweş dihên  
Dikin..  
Erê tu bawer dikî??

Hesên Silêvaneyî  
Duhok 1986

# QERTEL Û LÎY

Arêkerdax: Se'id VERROJ

Cay bî, cay çinîbî; vanê yew lîy (lûy) bî, zaf jêhatî bî, zaf xebî-tiyaynê. Cay ne çekalî û ne sewlî verdaynê.

Vanê rojî yew qertel museletê ja bî, xwi pîze di va "ez çî ena serî ser di biyara?", "ena cay çî nêver-da". Qertelî xwi sere di yew pîlan viraşt û agêra tira va:

-Ti nêwazena ma xwi rê bibê way û biray cê?

Lîy va: -Xwira ez yew sey to geyreña ki ma wayê û birayê ronê.

Qertelî va: -Verê ti bê key mi. Ez to da'wet kena.

Lîy va: -Wa bo. Ez yena.

Qertelî va: -Ti senî yena?

Lîy va: -Ez yena. De Hûmay çî qismet kerdo ti ko bihedirmê û mi da'wet bikê. Ma way û biray yew-binan ê.

Qertelî va: -Wa bo. Çiman ser.

Vanê qertel şî keye di hazireya xwi dî: Nehî tirênay, gilgil tirêna û çî-mîyo ki nikûla jê bide resena, ay çî hedimay û ard dekerd teht ser, veynda lîy da, da'wet kerdi keydê xwi.

Lîya to amê ewniyay ki, e, qertelî de rê çiyer-ponj bêjî wer ronayo feqet tede çîyo ki lîy bişêno boro çînyo. Pêro werê qertelî yo.

Qertelî tadiyeno tira vano: -De waya mi, roş, ma nanê xwi borê.

Vanê lîy ziwanê xwi tehta wişk ser ra çarna, de çî nêdekewno fektê ja. Qertelî zî pê nikûlda xwi tiko, tiko çîyo ki lîy rê hedimabî, pêro jê werd û tadiya lîy ra va:

-Waya mi, qey ti nêwena? Nano ki mi hedimayo ti tira hes nêkena?

Lîy va: -Başo, seredê mi ra cor o, mi qebûl kerd. Gerek şewna ti zî xerî ser o bêrê keydê mi.

Qertelî va: -Hay hay. Çiman ser.

Lîy hinî darba xwi girot û ray kewt şî keye. Îî, haziriya xwi dî, helîra (herîla) xwi pœwt û wesêna qertelî dim, jê dawet kerd.

Qertelî ame, lîya to helîra xwi taht ser o rokerdi û qertelî ra va:

-De kerem bike.

Têreyd ronîştî nanî ser û qertel ewniya ki helîr tena ya.

Lîy ziwanê xwi bin o kena wena feqet qertel tahta dîz ser o pê nikûl niştro boro. Ey se ko, hinî ameyo, dawetkerde yo.

Nikûla xwi di-hirê ray da piro, tahta dîz û wişk a. Ewniya nikûl zî enka şona. Lîy zî ziwano sîr veto, eno pol dana piro û ay pol dana piro. De werê lîy o. Helîr taht ser a pak kerd.

Ey eno dirum qertelî rê weşnêame. qertel agêra lîy ra va:

-Bawer bike waya mi, ma ko tê ra biaqîû.

Lîy va: -Senî ma ko tê ra biaqî-û? Ti ku ra şonê?

Qertelî va: -Ez firrena şona qayme.

Lîy va: -Keko, biray mi, ma biray yewbinan ê; tikê mi zî ber qayme, ez zî asmênan veyna, cayan û memleketan veyna. Tikê mi zî xwi reydi biçami.

Qertelî va: -Ti mi reydi bigey-ra, badîna ti ko poşman biba.

Lîy va: -Qey ez poşman biba? May way û biray yewbinan ê. Ez perrandê to weyşena û linganê xwi bindê qirikta to di girêdana, ti bifir, mi cayandê neweyan ra biçam û mi binawni.

Qertelî xwi pîze di va "Ez enawa heyf tira nêgîra, sewbîna ez

ništa ja. Ay deka ki ja kerda mi!"

Lîy wenişt bide û qertel erd ra berz bî. Epeyî berz bî, tadya lîy ra va:

-Way mi, cay çî to ra aseno?

Lîy va: -Hema hinda yew ci-wênî dinya mi ra asena.

Qertel ver bi cor hîna berz bi, rayna persa va:

-Hema zî çî aseno?

Lîy va: -Hinda yew pirjin din-ya mi ra asena.

Qertel tikêna şî qayme û rayna persa va:

-Hema zî çî aseno?

Lîy va: -Çîyekî mi ra nêaseno. Dinya yewray tarî biya.

Qertelî ray perrê xwi ena kişt taday, ray ay kişt taday, lîy va:

-Keko ez kewta, keko ez kew-ta!

De qertel o, de rê zor bide ameya; hezê teyara xwi tada û lîya to kişt ser qelibnay. Cor di amê war. Ge serî ser yena war ge qî ser yena. De asmên ra veradiyaya.

Vanê yew mêrdimo pîr zî citêr o, gay jê betiliyay û xwi rê tikê ronîştro ki cîfê xwi verado. Yew kurka jê zî esta, rakerda ser o nimaj-mimajê xwi kerdo û ser o ronîştro. Qey lîy zî cor di ay hêgay ser o nîna war! Mêrdek xwi ra cor ewniyêno, heze ki yew cî cor di bêro war. Mêrdekê to wardeno xirpo remeno. Lîy zî bi emir bê Hûmay yena kurka jê ser ro gunyena. Ey çî nêbena. Tikê noqmoqê ja dejenê û hêdîka wardena, kurka mêrdekî pira gêna, yella sona.

Zaf-tay, geleki ca şî, pê qurreyê kerd û hind ewniyay ki yew verg ja ver o vejîya, tira va:

-Waklî, ena çî kurk a?

Lîy va: -Lo qey ti nêzanê?

Vergî va: -Ez nêzana. Eger estî, yew enawayên bidi mi zî.

Lîy va: -Îhê! Ena hema kihêna ma ya, mi vista polandê xwi ser. Ez to rê yew kurk viraşa ki ti tira bewnî delu (delî) bibê.

Vergî va: -Ti çî zana kurkan viraşa?

Lîy va: -Liya, ez kurkçî, pî mi kurkçî, maya mi kurkçî, eb û ejda-dê ma pêro kurkçî. Ez zî kurkçiya birincî. To rê yew kurk viraşa ki zimistanî ti pê vewr ser o rakewî zî qet xem nêkenê.

Vergî va: -Wilahî eger enawa bibo, tamam o. La heqê to se beno?

Lîy va: -Ez heq to ra nêgêna keko, feqet roj di gerek ti yew mêşna biyarê. Çimkî kurk pîrtê mêşnan ra viraşiyêna.

Vergî va: -Serî ser, çiman ser.

Xwi ra kar û gurey vergî zî diz-dêya mêşnan a. Lîy tira va:

-De ma şorê mi rê yew qulik zî viraşê.

Wir dî piya şî bindê yew zinarî di yeq qulik viraşt ki lîy tena bi zor şêna tiro şoro û bêro. U vanê lîy şî dekewt mîyandê qulik, tadiyay vergî ra va:

# FERHENGEKÊ KIRDKÎ-PEHLEWKÎ-KURMANCKÎ-V

Malmîsanij

## Kirdkî (Zazakî)

dare, dari  
darû, derman  
daye  
dayene, dayiş  
dax  
-der, -dir, tede, tedir, tey  
derg  
dergî, dergey  
di, didi  
dime  
dindan, didan, didon  
dipa, dipayin (însan)  
dis, dus, cus  
ditene, dutiş  
diwês, diwis, duyes, des û didi  
diyaye, asaye  
doş-î  
dumbilik

E  
-e (kewte)  
eba, ebe, ebi, eve, bi, be  
eferim  
ejdeha, ejdîha  
-ek, -ik (lacek/layik)  
eke, eki, ke, ki, eger  
em- (emserr, emşo), im (imsarr)  
'embar, 'imbar  
embaz, hembaz, imbaz, enbaz, olvoz  
enbazi, embazey, hembazi, embazi  
endi, hende, honde, hindi  
endikek, indikek, hondike  
engemîn, ingimîn, hingimên  
engiştî, ingiştî, bêçike  
enguri, hengûre, inguri  
eno/ena, ino/ina, no/na  
enuşk  
ereq, areq, araq  
erey, herêy, berey  
erjaye, ercaye  
erjaye, ercaye  
erjaye biyayiş  
erjayeyî, ercayey, giranî  
erci  
eskize, eskici, eşkiji.  
espar, suwar, siwar  
espice, espîji, espîji, aspize.  
estare, astare, istare

## Pehlewki (1)

dar, daru  
darûk, darû, derman  
datek  
daten  
dax  
ender, der  
diraz, draj, derg, degr, dêr, dêreng, direng  
dêrengîh, direngîh  
do  
dumbek  
dendan  
dopad, dopay  
dês  
dûşîten, doxten, dûxten (2)  
devazdeh, dvazdeh  
dîter  
doş (3)  
dumbelek

E  
-ek  
epak, apak, wawak, wabak  
afîrîn  
ejî dehak, ezî dehak, dehak  
-ek  
heker, ke  
îm  
hembar, enba  
hembaz, henbaz  
hembazîh, embazîh  
end, hend  
endek, hendek.  
engubîn, engepîn  
engust  
engûr, rez  
ên, îm, êt  
nesûş  
xwêy, xvid  
dêr, derg, dêreng  
erzanîk  
verç, verçên, werçavend  
erzîten  
erzanîh, geranîh  
erc, erj  
veşkal  
esbbarek, esûwar  
spiş, spuş  
ster, star, starek

## Kurmanckî

dêr  
derman, darû  
dayî (yê/ya ku hatiye dayîn)  
dayîn, dan  
dax  
(di nav de), tède  
dirêj, dirêjî  
dirêji  
du, dudu  
dûv, dûvik  
didan, diran  
dupê  
mîna, wekî  
dotin, duwîtin, dwîtin, doşîn  
duwazdeh, diwazdeh, donzdeh  
diyar, yê/ya ku xuya dike  
pîl, gîrmilk  
dimbelek, dimbilk, dinbilk

E  
-î (ketî)  
bi  
eferim, aferîn  
ejdeha, ejdiya; zîya  
-ik (lawik)  
heke, ku, eger  
î- (îsal, îşev)  
'embar, 'enbar  
heval, hevkar  
hevalî, hevkarî  
ewqas, ewende  
hindik  
hingiv, hengiv, hunguv  
bêçî, pêçî, tilî  
tirî  
ev  
neşustî, qirêj  
weh, xwî, xu, xuh  
dereng  
hêja  
hêja  
hêja bûn  
hêjayî  
hêja, hêjayî  
mewij, mêwuj  
siwar, suwar  
spî  
stêr, stêrk

(1)Kelimêyê Pehlewkiyê ki tiya di nusiyayê, mi nê kitabî ra vîjnay: Dr. Behram Frewşî, Ferhengê Pehlevî  
(2)Hûmara 156. a Armanci di herinda kelîmeyanê Pehlewki "dûşîten, doxten, dûxten" di, ebi şaşey "pîl, gîrmilk" nusiyabi.  
(3)Hûmara 156. a Armanci di herinda "doş" a Pehlewki di, ebi şaşey "pîl, gîrmilk" nusiyabi.

-Gerek ti mi rê roj di yew mêşna biyarê fektê berî di ronê û agêrê şorê.  
Vergî şono dano piro roj di her cay ra yew mêşna ano û qulik ver di roneno, şono.  
Cay mêşney nêverday. Des, ponçês, vîst rojî vîratî; rojî va:  
-Lila waklî, to kurka mi se kerd?  
Lîy zere ra ciwab da va:  
-Kurka to nême bîya, sebir biki ko biqediyoy.  
Vergî teber a yo. De vergî ra çî nêaseno. Halbukê çî kurk a, çî çî

yo! Lîyk... wer nana, goştê mêşnan wena û çîr-çîra ja ya, rêx finena; kamî rê lazim a kurk!  
Çendeyna vîrat, vergî hinî ewniya ki peynîya mêşnan û kurk nîna, agêra lîy ra va:  
-Herê herê! Hinî mi fam kerdo ki to ez xapênaya, ey ez se ka, ništa xwi to resna. To dayikta mi nayo. Ez enî berî ver a tê nêgêrena heta ki ti vejya.  
Vergî se kerd? Vanê vergî şî yew kuya cilan peyda kerd, da-des hebî xîncî dekerdî û kuy serberdê qulika lîy ra leqney, da piro şî.  
Çiqas va ame kuy leqay, req-req kerd û lîy xwi pîze di va "wila vergî didananê xwi seqêneno". Xwi het va "hero wila ti niştê mi resê".  
Vergî şî, tira dim yew aşm beyntar di vîrat.  
Çiqas va yeno, ay kuy req-req kena û lîy zî nêewtana zere ra vejyo teber, vana qey vergî ja paweno.  
Vanê rojî va: -Liya peyniya enî didananê xalî! Qey mêrat we zî veyşan niyo? Eno vîst rojî yo ki

berî ver di paweno. La wila ez ko vejya, yan ko mi boro yan zî ez bixelîsya.  
Lîya to xwi hedîma û heze va xwi fektê qul ra vist teber. Wexto ki lîy pêt xwi vîrr kerd şî ay daşt, xwi ra dim ewniyay ki çî vergî o çî çî yo! Ewniyay ki berdê qul ver di yew kuy leqena û tay xîncî miyan d'ê. Va çiqas dano piro, kuy leqena û req-req kena. Lîy xwi rê xwi rê va "Ha hew! Mi werda ena kuy nawo! Mi verê bizanaynê kuy a, mi ja girôtê boçta xwi ra bestê".  
Lîy cayilê kerd, rašta kuy girot boçta xwi ra best û da piro şî.  
Zaf-tay, epeyî ca şî, raştê yew çemî amê û piro gunyay ki vîro dopol, qey fekê mêrata kuy qul bî, aw debî, pîrr bî. Aw ki debî pîrr bî, kuy giran bî. Lîy nêmedê çemî resaybî. Xwi ant û aw kuy kaşkerd. Bi hukimê aw û giranêda kuy ver, boça lîy kok di qerifiyay, bî lîya boçqol.  
Dewami ci r. 11

**Kitabêdo newewo erjiyaye vejiya!**

**J. Espar**

**Tani Estaniki û Deyirê Ma**

**Adresa waştîşî:**

Zossener Str. 41  
109 61 Berlin/Deutschland

Weşanên Rewşen-28

## Birîn kûr e derman...

Ji aliyê din beriya demekê YNK'ê, PDK bi peqandina pîrekê tawanbar dikir û nuha PDK YNK'ê bi teqandina tirimbêla ku li Zaxoyê hate teqandin û di encam de 76 kes mirin û pirtir ji 150 kesî jî birîndar bûn, tawanbar dike. Heger ev îddîa rast bin diyar dibê ku herdu alî li hemberî hev hin metodên şerî yên nû ku tu carî di jiyana xwe ya tekoşinê de li hemberî dijmin bi kar neanîne li hemberî hev bi kar ûnin. Bala xwe bidin! Ev teqandin ne li dilê Kurdistanê Kerkûkê û ne jî li Mûsilê ku di bin kontrola Seddam de ne, nayêne kirin, li herêmên ku di bin desthilatdariya kurdan bi xwe de ne tîn kirin. Di vê rewşa aloz de dijminên gelê Kurd bi hêsanî dikarin karên xerab bikin û rewşê hin jî aloztir bikin.

Rewşeke seyr e. Heger ev dijayetî weha dom bike ne dîr e YNK rengê zer û

PDK jî rengê kesk ji alaya Kurdistanê derbixin!? Ma ne Tirkan ji ber dijayetiya rengan lampeya kesk ya hatûçûnê bi rengê şîn re guherandin.

Di warê mafê mirovan de herdu alî jî rîyayeti mafên mirovan nakin û ev yek jî bû sebeb ku Amnesty (Rêxistina Navnetewî ya Efyê) di derheqê wan de raporek bêitirî 120 rûpelî biweşîne. Ka demokrasiya kurdan a ku me bi serbilindî behsa wê dikir? Ma ne şerm e Kurd jî di raporên Amnistiye de li tenişt Seddam ciyê xwe bigrin?

Kurd û Seddam di warê ambar-goyê de ji hev re kompromisê dikin lê li dijî hev vê yekê bi tûndî bi kar ûnin. Gelo çima em Kurd hewqasî li dijî hev in lê dema tê xelkê bi îşaretek wan em xwe davêjin himbêza wan? Ev halê me dê heta kengî weha be?

Ev rewşa îro rê li ber hatina Seddamî xweş dike û gelê me gîrî himbêza celladan dike. Di roja îro

de ku Seddam êrişek bine ser Kurdistanê ez ne bawer im ku dinyayê weke berê dengê xwe li dijî bilind bike. Jixwe li gor hin zan-yariyên ku ji herêmê tîn hêzên Seddamî hin dever dane ber topan û şer di navbera YNK û ordiya Seddamî de derketiye. Em Kurd li ber çavê dinyayê wer diyar bûn ku em nikarin xwe bi xwe îdare bikin û nikarin bibin alîkar da ku li herêmê îstiqrar pêk bê. Di vê rewşê de xelkê çima alîkariya me bike?

Partî û serok divê bi qencî û xizmeta xwe navê xwe li dîroka neteweyê xwe de binivîsin ne ku bi neqencî û xirabiyên xwe.

Wext hîn jî ne pir dereng e. Meriv ji ku dera zirarê bi şûnde vegere kar e. Çare heye, ev jî bicîkirina demokrasiyê ye, di rewşeke demokratîk de tehamulkirina hev e, dev jê berdana partî û ezîtiyê ye, parastina berjewendiyên gel berî her tişî ye.

Bes e êdî, gunch e. Gelê me ne layiqî vê yekê ye.

N. Elî

## Zaxo di bin postalên...

Li gor îddiaya dewleta Tirkiyê 6 kampên PKK'ê li Kurdistanê Iraqê li herêmên Sineht, Metîna, Mezî, Xakurk, Heftenîn, Bote û Şivîyê hene û di van kampên de nêzî 3000 hezar gerilla perwerde dibîn û Tirk dibêjin heta em vê pîrsê ji binî safî nekin emê leşkerên xwe ji vir venekşînin. Lê ne karê aqilaye ku ji bo 3 hezar gerilla, dewletek 35 hezar leşkerê xwe bişîne ser wan û wan berteref bike.

Ev rast e rast dagîrkirina welatekî ye. Şerê xwekujiyê ku di navbera PDK û YNK'ê de heye rê dide ku Tirk bi hêsanî welatê wan dagîr bikin.

Li gor Wezirê Parastinê yê Tirkiyê Mehmet Gulhan di vî şerî de 200 gerilayên PKK'ê û 8 leşkerên wan hatine kuştin. Lê ev îddîa ji aliyê ajansên cihanê ve nayên erêkirin. Wexta rojnameya me ket çapê (22 Adarê) jî di derheqê kuştinan de faktên konkret neghiştibûn me.

Berdevkên hukûmeta û dewleta Tirkiyê dibêjin ku ev operasyon piştî herekata Qibrîsê hereketa herî mezin e. Hemû partiyên Tirkiyê di vê operasyonê de piştigiriya hukûmeta xwe dikin. Serokkomar, serokwezîr û wezirê derve yê Tirkiyê jî bo vê operasyonê bi dewletên cihanê re ketine diplomasiyeke mezin. Cihan li hember vê oper-

asyonê bê deng e. Dewletên ku leşkerên xwe dane "Hêza Çakûç" û bi taybetî jî Amerîka di vî warî de piştigiriya Tirkiyeyê dike.

Herçiqas berdevkên hukûmeta û dewleta Tirkiyê dibêjin ev operasyon me ya leşkerî tene li dijî PKK'ê ye, lê hecim û mezinahiya operasyonê nîşan dide ku ew dê demê dîr û dirêj li wir bimînin. Ji xwe dewleta Tirkiyê dibêje piştî Şerê Xelîcê li "Bakurê Iraqê" valahiya otoriteyekê heye û PKK'ê jî ji vê valahiyê feyde wergirtiye û li wê bi cîh bûye. Wer xuyaye heta li wir otorite-yeke li gor dilê dewleta Tirkiyê çênebe dê ew li vir cîh bin.

## Êrişên dewletê...

ketin hereketê û rojnameyên hin ji matbaayê derneketine, yên li balafirgehan li benda kargoyê ne girtin.

Pêla êrişan ranewestiya, **Oz-gur Ulke** bi bahaneya ku berde-wama **Oz-gur Gundem**'ê ye girtin. Medya Guneşî jî bo nivîsekê bi biryara DGM ya Îstenbolê mehekê dan rawestandî. Û bi sedemeka wek ya **Oz-gur Ulkeyê Dengê Azadî** jî girtin. **Realite** her çiqas zimaneke cûda û nerm bi kar tîne jî ji êrişên dewletê para xwe girt. Berpirsê **Realite** Orhan Kotan di programa radyoya Swêdî de got ku " ewê rojnameya xwe bidin sekinandin".

Di van demên dawî de dewletê bi taybetî rîka xwe li **Medya Guneşî** girêdaye; Roja 28'ê Si-

batê dewletê girt ser buroya Diyarbekir, xebatkar û xwendevanên wê girtin, îşkence kirin; 6'ê Adarê dîsa dewletê girt ser buroya Diyarbekir û di wê rojê de muxabîrê wê Ş. Kararkurt li sîkê girtin, 30 seetî pê îşkence kirin; Roja 8'ê Adarê dîsa îcar bi şev ketin buroya Diyarbekir. Di navbera 1'ê Sibatê û 9'ê Adarê de dewletê 4 caran girt ser buroya Edenê.

Diyar e dewlet êriş û terora xwe wê li ser çapemeniya Kurd hîn bidomîne. Çapemeniya Kurd jî di gel hemû dijwarî û astengiyên li hember êrişên dewletê jî singa xwe dike çeper û karên xwe yên pîroz didomîne.

## QERTEL Û...

Liya boçqol şî embazandê xwi miyan, ay va "Liya Boçqol", ay va "Liya Boçqol". Ku ra ki şî va "Liya Boçqol", peynî eno name ja ser o mend.

De liya feniker a, bindê qalda yewî di manena? Rojî xwi rê dişmîşbî, xwi sere di va "ez senî bika ki namê boçqolê xwi ser ra wedara?" Yew pîlan viraşt û agêray embazandê xwi ra va:

"Eylekênê! Jîma zanê mi yew rez ca kerdo, xêr û xêrat o. Engûra jê zaf a û herkes xwi rê şono weno. Heta enka şîma pê nêhesiyay?

Embazanê ja va: "Nê, ma pê nêhesiyay. Eno rez ku ra d' o? Ma rê zî vaj.

Liya Boçqol va nanîk o filan ca d' o.

Embazanê ja va: "Ma key şorê? Liya Boçqol va: "Meşt rojî ki silam da ma şorê.

Bî rojo bîn, serê sibay pêro kir-rêşay rezî miyan. Liya Boçqol agê-ray jên ra va:

"Şîma zanê, enawa nêbeno. Ez şîma rê yew qal vaja: Yew ûsilê wer-dişî esto.

Embazanê ja va: "Çî yo eno rayîr û ûsilê werdişî?"

Liya Boçqol va: "Wayîrê rezî vato "wa yewî mêwda yewî ra nê-boro, wa herkes mêwda xwi ra boro". Eno samed ra hewciya yo ki ma herkesî mêwda jê ra girê dê. Nefs o, yan zî mêwda jê qediyena şono mêwda bîni.

Liya to ya boçqolî ardî boçqê liyandê bînan pêro mewan ra girê-day û va:

"Şîma çiqas şênê de borênê! Texsîr mekê, darb darba şîma ya, roj rojê şîma yo.

Vanê enî liyanê bîna gore ba nê m se'etî engûr werd û Liya Boçqol vejîyay lewî ser, qestî ra veyn da va:

"Eylekênê! Ame ha! Wayîrê rezî ame! **Vazdênê**, wayîrê rezî ame!

Wexto ki Liya Boçqol enawa va, heryew liy xwi cay ant, boçqê jên pêrin qerîfîyay.

En ki amê pêser, Liya Boçqol agêray jên a va:

"Herênê! Jîma mi ra vanê "boçqol", enawa beno şîma ha!

Bî eno hawa Liya Boçqol embazê xwi pêro kerdî sey xwi û ez ameya, en xwi rê geyraynê.

## Weşanên Nuh

Şerko Bêkes

Şerko Bêkes; Küçük aynalar (helbest) Weşanên Çarçira, İstanbul, 1994, 68 r. Helbestên Ş.Bêkes cara yekem wek pirtûk li Tirkiyê bi zimane tirkî derketiye. Wergera helbestan rasterast ji kurdanciya xwarê ji aliyê Azad Şatehî û Abdullah Babekir Pişderî hatiye kirin.

Nacî Kutlay; 49'lar Dosyası (lêkolîn) Weşanxaneya Firat, İstanbul, 1994, 260 r. Nivîskar di vê pirtûka xwe de xwestiye bûyera 49'an bi belgeyan raxe ber xwendevanan. Di dawîya pirtûkê de hin resim û kûpêrên rojnameyên wê demê hene.

Kurdisk Dansk ordbok (ferhengê Kurdî Danîmarkî) Weşanên Gyldendalske Boghandel, Copenhagen, 1994, 335 r. Ev ferheng ji aliyê Mesût Zilan ve hatiye amadekirin û ji 22000 bêjeyan bêkhatiye.

Gabar Çiyan; Salvegerên Kurda (kronolojî) Stockholm, 1994, 45 r. Nivîskar bûyerên girîng yê kurdan di vê broşorê de civandiye.

Çexov; Bexçeyê Vişne (şano) Weşanên Nûdem, Stockholm, 1995, 92 r. Ev berhema Çexov ji aliyê Firat Cewerî jî swêdî û tirkî hatiye wergerandin. Piyes ji çar perdeyan pêk hatiye.

Nûreddîn Zaza; Bir Kürt olarak yaşamım (biranîn) Weşanên Mezopotamya Publishing, Stockholm 1994, 361 r. Ev pirtûka N. Zaza ji aliyê Aytekin Karaçoban ji orijînalê frensî hatiye wergerandin. Pêşgotina vê wergera tirkî jî aliyê Omer Şêxmûs hatiye nivîsîn.

Egîdê Xudo; Dê û Dêmarî (roman) Weşanên Nûdem, Stockholm, 1995, 112 r. Nacî Kutlay ev roman ji tîpên Kîrîlî kiriyê latînî. Pirtûk cara ewil di 1986'an de li Yêrevanê çap bûye.

Zenelabîdîn Zinar; (lîstikên zarokan) Weşanxaneya Pencînar, Stockholm, 1994, 120 r. Ev pirtûk ji du beşan pêk hatiye. Di beşa yekem de 32 lîstikên zarokan hene, beşa duwem de jî 15 lîstikên mezinan cî digrin

Küçük aynalar

Çarçira Yayınları



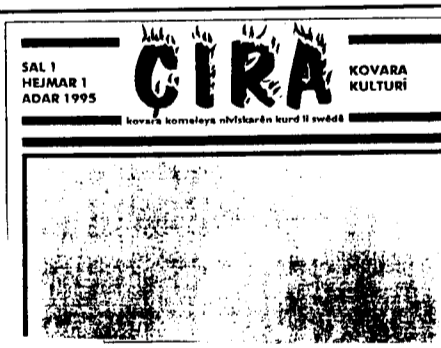
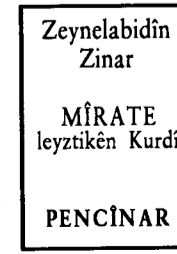
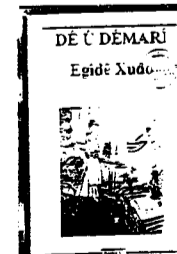
49'LAR DOSYASI

Kurdisk Dansk

Gyldendals Små

Gabar Çiyan

Kronolojiya Salvegerên Kurda



Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd li Swêdê, **ÇIRA** derket

Nivîsên vê hejmarê

- M. Malmisanij- Min Şêx Se'îd dît
- Nacî Kutlay- Şêxo
- Kerîmî Husamî- 50 Saley Seyful'î-Quzar
- Kemal Burkay- Helbest
- Rohat Alakom- Sefera Yaşar Kemal
- Rojen Barnas- Heci Mihemed Qelşo
- Zinar Soran- Civata Azadiya Kurd
- Nedim Dagdeviren- İboyyê Dînamêt
- Mayakovski- Ez bi xwe (Wergêr: Musfata Aydoğan)
- Ahmet Cantekin- Ya da Ez
- J. Espar- Helbest
- Osman Aytar- GAP û Mîrata Kulturî
- Paşa Uzun- Ji Sifirê
- Munzur Çem- No Kî Ma Ra Wo
- Haydar Diljen- Dimilkî di Nêrî û Makî
- Se'îd Kawe- Bira ro

# Rastiya Civata Kurd

## ■ Bilal Görgü

Ji meha Gulana 94'an vir de rojname û kovarên me Kurdan li ser rewşa aloz ya nuha li Kurdistanê Başûr rû daye, disekinî û awirên xwe diyar dikan. Awirên hemûyan kê mî zêde wekî hev in û gelekî hîssî ne. Rast e, serxwebûn û şabûna Kurdên Kurdistanê Başûr serbilindî û şabûna me hemû Kurdan e. Dîsa şerê wan ê navxwe û xemgîniya malwêraniya wan jî a me hemû Kurdan e.

Ev ne cara yekem e ku Kurd li Kurdistanê serbilindiya serxwebûnê dijîn. Kurdan ji bona serxwebûna Kurdistanê di van sedsalên dawî de gelekî şer kirine. Di şerê xwe de pir caran nêzî serxwebûnê bûne û hinek caran jî serxwebûna peryodên kin jiyane. Mixabin şerê serxwebûna Kurdistanê çî nêzî serxwebûnê, çî peryodên kin jiyabin hemû ji aliyê dijmin ve bi xwinê hatine fetisandin. Fetisandina serhildanên Kurdan bê şik û guman xurtbûna dijmin ve tîn girêdanê; dijmin xurt

e, bi hêz e, em çî bikin?... Û bi şertên siyaseta dinyayê re naguncin. Em li vir nikarin fetisandina serhildanên serxwebûna Kurdan te-nê xurtbûna dijmin û şertên siyasî ê dinê ve girêbidin. Lê hinek faktörên din hene, elementên gelekî kevin in, gora civata rojane nînin, di civata Kurd heya nuha xwe parastine û tesîrek gelek bi hêz û fireh li ser jiyana civakî dikan.

Civata Kurdistanê wek tabloyekê mozaîk reng e. Bi sedan millet dîr û nêzik hatine Kurdistanê hêwirin e, hin li wan bûne mêvan û cînarên Kurdan, hina ji wan şerê Kurda kirine. Gelek caran li sînorê Kurdistanê, hin caran jî li ser axa Kurdistanê dewlet û împaratoriye mezîna ava kirine. Ew dewlet û împaratoriye hanê rûxîyanc, aj û kokên wan wenda bûne. Ew hatine çûne, lê Kurd li Kurdistanê li ser deşt û baniyan, gaz û çiyayên xwe mane û berne-dane, jiyana xwe çê an xirab heta nuha domandine. Vê hatin û çûndinê di civata Kurdistanê de gelek guhertin pêkanîne û ji aliyê jî bûne manîdarê guhertinên nuh. Çî di şerê navbera milletên din û Kurdan de, çî jî di şerên navbera dewletên xerîb ên mezîna li ser axa Kurdistanê bûne, gund û bajarên Kurdan xan û xerabe kirine, mal û milkên wan talan kirine, zengîniya Kurdistanê bi xwe re birine. Ev bûyer bûne sedem ku dêvla civata Kurda pêş de here, xwe nuh bike struktura xwe bi-guherîne paştaya maye û strukturên xwe ên kevin tim parastîye, bi xwe ra heya roja îro aniye. Yek ji wan elementên kevin ku civata Kurdistanê de gelekî ciwan dijî, struktura eşîrtîyê ye. Eşîrtî û qebîletî, elementên civatên gelekî kevin û paşdemayî ne, li ser hîmê xisim û eqrabatiyê û girêdana xwinê ava dibin. Dijminatîya xwinrijandinê di navbera wan de heye û menfeetên eşîr û qebîlê berî menfeet û xwestinên millet yên tevayî tîn. Pir zû manipule dibin û gelekî zû jî alî diguherînin. Eşîr û qebîle di nav sînorên xwe yên teng de dijîn û pîrî caran xwe ji eşîr û qebîleyên

Kurdan yên din dîr dibînin. Nakokî û gelşên xwe bi destên serokeşîrên xwe çareser dikan. Ji ber vê yekê li Kurdistanê yekîtiya Kurdan çênebûye. Eşîr û qebîleyên Kurdan di mintiqên xwe de bi armancên serxwebûna Kurdistanê rabûne û dîsa tenê mane û bi ser neketine. Wan menfaetên xwe yên eşîrtî danîne pêşîya menfaetên Kurdan. Wan piştî xwe nedane hev, bilekîs yekî li dij yê din şer kiriye. Ji bo vê ye ku serhildanînen Kurdan karekterê herêmî(lokal)stendîne û bi vî hawî dijmin bi hêsanî ew fetisandine. Lê gelek caran jî hewcedariya dijmin nebûye ew bi xwe ketine qirka hev û ocaxê hev kor kirine.

Olperestiya Kurdan wek struktûra eşîr û qebîleyên wê gelek reng e. Piraniya xelkê Kurd misilman in. Lê Fille, Yahudî û Êzîdîyên me jî hene. Misilmantiya Kurdan jî ne homojen e. Gelek mezheb û terîqetên cûda hene. Ji wan Sûnnî û 'Elewîti jî hev dîr in. Dîtinên wan yên li ser îbadetê,

adet û torên wan, jiyana wan a malê û mezinkirina zarokan de gelek ji hev cuda ne. Ev cuda-bûyîna wan rastîyeke ber bi çav e. Zanebûna di derbarê van mezheb û terîqetên nav millet de gelek kê m e. Piraniya Sûn-niyan li ser Elewiyan ge-

lek tiştan nizanin, zanîna wan teng û hukmî pêşîna e. Nezanî sedemê nakokiyê ye û hevûdu piçûk dîtîniyê ye. Ev nezanî bûye sedem ku ew jî hev dîr bi kevin. Pir caran jî dijmin ew cudabûn bi kar anîne û ew bera hev dane.

Mozaîka Kurdan a li Kurdistanê tenê bi van cûdayîyan jî namîne. Ji ber sebebên siyasî û aborî, cudabûna struktûra eşîrtî û qebîletîyê, cudabûna mezheb û terîqetan mixabin di nav hevweletîyên me de bûne sedem ku zimaneke taybetî ku ji aliyê hemû Kurdên Kurdistanê ve bê fehmkirin peyda nebûye. Nuha li Kurdistanê çî ziman, çî devok û çî jî lehçeyên ne wek hev li pêşîya Kurdan astengê mezîna e ku ew jî hev fehm nekin. Ev realîteya Kurdistanê ye.

Meriv wexta bala xwe dide vê tabloyê meriv astengiyên pêşîya tevgera rizgariya Kurdistanê dibîne. Ev cudayeti bûne sedem ku Kurd nehata ba hev, ew jî aliyê dijmin ve hatine xapandin û li hember hev hatine bi kar anîn. Vê rewşa aloz a Kurdistanê Başûr em xemgîn kirine.

Ji bo vê yekê jî divê berî her tiştî cudayetiye civata Kurd bi zelalî û bi awayek tolerans bîn eşkere kirin û di nav millet de bîn qebûlînin. Kurd bi fêmkirina van cudayetiye civatê de nêzî hev bibin, dê nebin listikên dijmin. Dê eşîr û qebîle bi zanetî nêzî hev bibin û hev qebûl bikin. Dê Fille, Misilman û Êzîdî dinê hev qebûl bikin.

Dîrok jî tekerûrê îbarete e. Ger armanca me Kurdan azadî û serxwebûn be, divê em van cudayetiye civatê bi hev bidin qebûl kirin û jî civatê re zelal bikin. Lê divê em baş zanibin ku em millet in. Û ev cudayeti dewlemendiya civata me ye jî.

# BEROŞ



Mahmûd Lewendî

## DU HELBESTÊN WEK BER-LEHÎ\*

Min di hejmara berê de piçekî qala helbestvaniya xwe kiribû. Îcar di nav vê hefta dawîn de bi qasî du barê kerên Bismilê name, pîrozbayî û gilînameyên we yên hêja û buha û giran (nêzî çar kîloyî) xwe di qelîşteka deriyê me yê ku ji ber van xwedênehîştên posteciyan, ne di tu halî de ye, gehîştin destên me. Îcar li ber ronahiya wan, hewesa min a helbestnivîsandinê bêtir pêl da û berîya ku bibe lehî û min û mala min bide ber xwe, va ye ez wan helbestan bi ser we de dişînim. Înşallah bi dilê we be. Û Xwedê we ji wan bisitirîne!!!

\*Ber-lehî: Ez nikarim dîr û dirêj qala maneya wê bikim da ku serê wê bêtir tevlihev bibe. Hema ferqa "endam" û "ber-endam"ê çî be, ya "lehî" û "ber-lehî"yê jî ew e.

### Helbesteke dadaîstî

#### TING

Ting û ting  
Ring û ring  
Û ting û ring  
Û ring û ting

Meqes û hevring  
Derpê û deling  
Qaz û quling  
Kanê tiving  
Û ding û ding!!!

## Govenda li ber deholê

Deholvan  
Rakir qolqîtê xwe  
Go gurim, li deholê xist  
Gurmîn bi asîman ket  
Gupîn bi dilê min ket  
Û bi zîre zîra zîrvevan re  
Lerzan bi laşê min ket  
Nigê min ê 43 numre  
Di pêlavên 44 numre de  
tengijîn  
Û beçîya min a girikê  
Bi guçekî gorê girt û serî kêşa  
Çar beçîyên din li dû xwe  
vekêşa  
Û di nav pêlava min a  
xweydayî de  
Govendek girtin  
Govend geş bû  
Pêlav ji xweydanê reş bû  
Beçîya girikê gêj û bêheş bû!

## ÇEND GOTINÊN XWEŞİK Û GULOVER

-Apê min ê bi guh û çavekî, diajo garana welatekî.

-Bêdengî carna tirsekî ye, tirsekî jî parçeyek ji mêranîyê ye.

-Bihara bi gulekê were, hema bila neyê.

-Bijî evîna aza, bimre qelîn!-bêkarek

-Bijî hebûnizm, bimre rûtizm!-rûtek

-Billeheq nepên ez nayêml- erzani

-Em li serokekî digerin!-taban

-Ez bi berçavkê ranekevîm, di xewnê de ez nikarim tu tiştêkî bibînim.

-Ez rastî tu kesekî nehatim ku ji kêfa miribe!

-Gelo li Swêdê kurdek heye ku ne nivîskar be?

-Ger qanûn û qaîdeyên rêvebirinê tunebin, wê wextê teşqele û şer dest pê dikan.

-Golîkê malê ji gayê malê natirse, lê herdû jî ji xwedîyê malê dîtirin.

-Jin bela ye, zarok jî hella hella ye.

-Ji derveyî metodên klasîk ên xwekuştinê, li rêyeke din a xwekuştinê digerin. - serokek

-Jina ku ji bin emr û fermana mêrê xwe derkeve, ew ne bîndest e.

-Kengî mêr jî zarokan bînin, wê çaxê wek-heviya jin û mêran biparêzin.

-Kes şîretê naxwaze, herkes pere dixwaze, dêmax pere ji şîretê baştir e.

-Li tabanê xwe digerin!-serokek

-Ruhayî bi saya serê îsotê ji AIDS'ê filitîne!

-Tahma xwarina herî xweş li gor hebûna dirana ye.

-Wexta ku xewa min neyê, ez qahwê vedixwim.

-Xwarina bê xwê, ne şor e.

-Zebeş nîşanî serokekî Kurdan dan, got: "Ev kundir e!" Nîşanî serokekî din î Kurdan dan, got: "Na, pettêx e!"

### WEK SABÛNÊ

Ji feqîrekî pîrsîn: Tu çawa yî?  
Got: Wek sabûnê!  
-Çawa yanî?  
-Roj bi roj dimehim û dihelim!!!

## ne karê aqila ye lê rast e

### Amadekar: Hesen Mizgîn

Wek tê zanîn hin heywan dema zivistan tê dikevin xewa kûr, mar, hirç, şebşebek û jûjû jî wan hin mîsal in. Beq jî dikevin xewa kûr. Lê ketîna xewa kûr a beqan naşibe ya mar, hirç û hwd. Dema beq dikeve xewa kûr hucreyên xwe diqerîsin. Berê ku bikevin xewa kûr glîkoz û glîserol hildiberînin û bi xwinê dişînin hin ciyên taybetî yên laşê xwe. Glîkoz û glîserol jî bo balansa germiyê bi kar tînin, der û dora organên xwe jî diqerîsin daku tu zerar neyê wan.

Teyare nikarin li ser atmosferê bifirin. Ji bo firina wan hewa divê û li ser atmosferê hewa nîne.

Tirêjen rojê 150 milyon kîlometreyên di navbera rojê û dinê de di 8 deqîqeyan de distînin.

Japonî bi robotêke nû dikarin noqî kûrahiya okyanusan bibin. Navê vê robotê Japonî kaiko ye û wê di demek nêz de Kûrahiya Challenger'ê.

11033 m kûr e- ziyaret bike.

Li welatên paşdemayî însan ji %20 ji ber nexweşîna sorîkê dimrin.

Li Amerîkayê demançeyek ku ji dêvla gule, kefa zeliqandinê berdide hatiye çêkirin. Dema ev kefa zeliqandinê li yekî/a sûcdar dikeve, bi xwe ve zêde dibe û kesê/a sûcdar di ciyê xwe de dizelikîne. Ev demançe hey hem jî alî banka û hem jî jî alî avahiyên din wek sentrala enerjî ya aborî bi hêviyek erênî tê qebûlînin û daxwazî heye ku bi kar binin. Lê belê ji ber ku çare ji bo helandina vê kefa zeliqandinê nehatiye dîtîna demançe îro nayê bikaranînin.

Parabol antena Unîversîta Harwardê 8,4 milyon kanalan guhdarî dike.

Astronomên Amerîkî heya îro ji asûmanê 37 sînyalên radyoyê yên ne ji dinê ne yan jî naşîbin sînyalên an radyoyê dinyayê bi saya antênên xwe yên mezîna li Harwardê Amerîka Bakûr û li Buenos Aires'ê li Arjentînê, girtine.

Arkeologên Amerîkî şopa keştiya Nûh Pêxember 27 km li başûra Çiyayê Agirî dîtine.

Di şeveke sayî de Stêrkên ku li asûmanê tîn dîtîne ji %5 Stêrkên li asûmanê ne, ji %95 nayên dîtîn.

Di kutba bakûr de qalindiya qeşayê nêzî 3-4 metro ye û ji bo danîna teyareke giran tîr dike.